

**Громадська організація
«Львівська фундація суспільних наук»**

**ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ
учасників міжнародної
науково-практичної конференції**

**«СУСПІЛЬНІ НАУКИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

6–7 липня 2018 р.

**Львів
2018**

УДК 30(063)
С 91

С 91 Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 6–7 липня 2018 року). – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2018. – 112 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 30(063)

© Автори статей, 2018
© Львівська фундація суспільних наук, 2018

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

Бубон Т. В.

ПРОТИРІЧЧЯ СВОБОДИ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ..... 6

Ведмедєв М. М.

ТЕХНОНАУКА ЯК РЕЛЕВАНТНА ІНФРАСТРУКТУРА
СУСПІЛЬСТВА ЗНАННЯ 9

Глухов Т. О.

ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ ТА КОГНІТИВНІ НАУКИ:
СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ 13

Кравченко І. А.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... 18

Лященко І. С.

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР І КОНЦЕПЦІЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА:
ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ 21

Процко С. А.

ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ
ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 24

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ НАУК

Єременко Ю. В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З РОЗВИТКУ
ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ 27

Казьмірова О. М.

КРЕДИТНА ПОВЕДІНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ 33

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

Баран Б. М.

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ЯК ПРОТАГОНІСТ
СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1923–1946 РР.)..... 36

Волошин І. В. АГРОНОМІЧНА СКЛАДОВА У ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО СКОТАРСЬКО-МОЛОЧАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ДОБРОБУТ» В 20-ТІ РР. ХХ СТ.	41
Животівська Д. М. РОЗВИТОК ЖИВОПИСУ М. КИЄВА ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.....	46
Лазуренко О. Г. СТАДІЇ СТВОРЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР В ПЕРІОД «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ» АЛЬТЕРНАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ	52
Мельничук О. М. НАУКОВО-ДОСЛІДНА ТА НАУКОВО-ОСВІТНЯ РОБОТА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ЛУЦЬКОГО БРАТСТВА У 2017 РОЦІ.....	58
Набока С. В. ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	63
Тренкін Ю. В. КЕРІВНИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВНИХ ТОВАРИСТВ ПЕРІОДУ НЕДОСТАТНЬО РОЗВИНУТОГО ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА: ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ	70
Юрина О. В. СУЧАСНІ НАГОРОДИ УКРАЇНИ.....	76
НАПРЯМ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК	
Левенець С. В. ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	81
Максименко О. О. ЗГАДУЮЧИ 86-Й: ЧОРНОБИЛЬ ТА ПОЛІТИКА «ГЛАСНОСТІ»	87
Паролов В. С. ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ	93
Попков Д. О. ІДЕНТИЧНОСНА МОДЕЛЬ СУСПІЛЬНОГО РОЗКОЛУ.....	96

Савош Я. В.

СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ: МІЖ ПОЛІТИЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ
І МЕДІАДИСКУРСОМ 102

Стадніченко О. І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ 106

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

Бубон Т. В.

викладач кафедри філософії

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

ПРОТИРІЧЧЯ СВОБОДИ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Індивідуальний розвиток особистості обумовлений взаємодією безлічі біологічних та соціальних факторів. Процес життя людини можна визначити як сукупність його реакцій на природні, психічні і соціальні зміни, які в конкретному суспільстві виступають у вигляді специфічних конкретно-історичних умов. На кожному етапі розвитку особистості протиріччя між людиною і суспільством існує в своєрідних формах і по особливому проходить її розвиток і вирішення.

Сутність протиріччя між людиною і суспільством полягає в тому, що індивідуальність особистості знаходиться у стані єдності і боротьби із соціальними умовами, в яких живе людина і динаміка розвитку та поетапного вирішення цього протиріччя ускладнюється завдяки внутрішній динаміці кожної з її протилежностей. Індивідуальність особистості в ході її життєвого шляху розвивається від потенційного стану до стану максимального розвитку або ж деградації.

Протягом життя людини змінюються соціальні умови, здійснюючи різний вплив на становлення і розвиток особистості. Тому розви-

ток особистості його внутрішня активність, обумовлена індивідуальністю, з одного боку, і цілеспрямованим впливом суспільства через соціальні умови з іншого. Джерелами активності людини є, перш за все, вроджені властивості, психічні процеси, задатки і здібності, а в процесі соціалізації людини важливими стають набуті властивості: соціальний досвід, особистий життєвий досвід, соціальна спрямованість індивіда, його ціннісні орієнтації, переконання тощо [1, с. 369].

Однак протягом усього життя протиріччя між вродженими і набутими властивостями людини зберігається і виражається у формі єдності і боротьби свободи і відповідальності. При цьому свобода, вольовий прояв особистості, мотивований її індивідуальністю, і як протиріччя, відповідальність, яка також є вольовим проявом особистості, але мотивований її соціальністю. У першому випадку людина виходить з пріоритету своєї індивідуальності і прагне реалізувати її. У другому вона виходить із соціальності, яку сприйняла як свою власну, але яка суперечить її індивідуальності або певним чином обмежує її.

Становлення і розвиток кожної особистості характеризується складною і унікальною динамікою як свободи, так і відповідальності, а також їх взаємодією. У процесі свого індивідуального розвитку, соціалізації людина поступово здобуває свободу і відповідальність. Спочатку вони мінімальні, обмежуються тільки примітивними проявами особистості, потім ускладнюються, розширюється сфера їх дії в людському житті, тобто ступені свободи і відповідальності підвищуються.

Своєрідністю індивідуальності кожної особистості визначаються і ті міра свободи і міра відповідальності, які бере на себе людина. Істотний вплив на процес становлення і розвитку особистості має і динаміка протиріччя між свободою і відповідальністю. Можливість виникнення цієї суперечності завжди існує в особистості, оскільки

соціальне, навіть будучи сприйнятим особистістю, включеним в її внутрішній світ, залишається якісно відмінним від усього того, що породжується у внутрішньому світі людини її індивідуальністю. Це протиріччя внутрішнього світу особистості може існувати в різних формах, що залежать від стадії її розвитку. Як можливість це протиріччя існує на стадії становлення, коли людина в процесі соціалізації засвоює суспільно значущі знання, досвід, переживання, ідеали, цінності і т. д. Протиріччя між свободою і відповідальністю перетворюється в дійсність на стадії виникнення, коли нав'язувана людині соціальність в тій чи іншій мірі не відповідає її індивідуальності, обмежує свободу особистості без достатніх для цього підстав. Виникає протиріччя, яке розвивається, все більше загострюється і може доходити до конфлікту, за яким слідує його вирішення. Тому людина свідомо визначає своє ставлення до даного протиріччя і, або пускає його на самоплив, або вирішує на користь свободи чи на користь відповідальності.

Розвиток особистості залежить не тільки від своєрідності її індивідуальності, але і від характеру, рівня розвитку суспільно-історичних умов, як можливостей розвитку особистості. До них можна віднести рівень матеріального розвитку суспільства, який безпосередньо визначає матеріальне середовище життя людини; характер політичної системи яка і визначає стан прав і свобод особистості; рівень духовного розвитку суспільства, в якому особливе значення для розвитку особистості мають наука, духовна культура, моральність.

Найбільш важливим показником того, як суспільство впливає на особистість, є система виховання і освіти, так як конкретна система виховання є породженням конкретно-історичного рівня розвитку суспільства. І як тільки суспільство в своєму економічному розвитку доходить до необхідності переходу до якісно нового – інформаційного – рівня розвитку, відразу ж змінюється в ньому і система освіти

і виховання. Вона стає більш демократичнішою, відкриваючи доступ всім соціальним групам, і переорієнтується на виховання особистості як творчого ініціативного суб'єкта.

Таким чином, сучасний стан суспільства вимагає від кожної людини відповідального ставлення до своєї індивідуальності, всілякої турботи про її становлення, розвиток і реалізацію, а нова система виховання і освіти повинна бути пройнята пафосом гуманного ставлення до особистості, турботливого формування і розвитку індивідуальності кожної людини.

Список літератури:

1. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с. – С. 369.

Ведмедєв М. М.
доктор філософських наук,
доцент кафедри філософії та соціальних наук
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

ТЕХНОНАУКА ЯК РЕЛЕВАНТНА ІНФРАСТРУКТУРА СУСПІЛЬСТВА ЗНАННЯ

Обґрунтування положення, що технонаука є релевантною суспільству знання інфраструктурою обумовлюється відповідним розумінням цих двох феноменів.

Для позначення соціумів, які мають в своїй основі інноваційну модель розвитку, зазвичай використовують вираз «суспільства знан-

ня», knowledge society. Вираз не зовсім вдалий, який здатний необізнану людину ввести в оману, викликаючи асоціації з чимось на кшталт царства Розуму, республіки правителів-мудреців і т. ін. З огляду на фактичний стан значно кращим є англomовне словосполучення knowledge-based society. Річ у тому, що в соціальних системах згаданого типу розгортаються два взаємопов'язані процеси – генерація знань та їх масове використання, споживання. Існують вагомі підстави стверджувати, що останній є визначальним. Саме процес масового споживання найрізноманітніших інтелектуальних продуктів в різних сферах життєдіяльності суспільства й визначає, які знання мають продукуватися, в якому обсязі, з якими витратами. Іншими словами, щодо знання діє не принцип «споживається те, що виробляється», а принцип «виробляється має те, що споживається».

Ж.-Ф. Ліотар у своїй праці «The Postmodern Condition: A Report on Knowledge» (слід користуватися англomовним або франкомовним виданнями, бо в російськомовному відповідні місця перекладені не точно), що вже стала класичною, говорить про так званий принцип *перформативності*. Дослідник вважає, що знання та інформація в сучасних суспільствах зазнали глибоких та взаємопов'язаних змін. Насамперед, відзначає він, їх виробництво все частіше обмежується ситуаціями, коли заздалегідь відомо, що вони затребувані і ефективні, тобто *перформативні* (заздалегідь затребувані). Мається на увазі, що інформацію збирають, аналізують і створюють знов лише тоді, коли це корисно. Такий підхід має в своїй основі ідею системності, коли спочатку встановлюється, про що потрібно дізнатися. Це поєднується з вимогами програмного підходу, де припускається, що інформація створюється тільки тоді, коли зрозуміло, як її практично використати.

Ідея перформативності стає ключовою для розуміння такого явища сьогодення, як *технонаука* [1; 5]. З виразом технонаука фахі-

вці пов'язують досить різний зміст. Іноді зустрічається тлумачення технонауки як теоретичних досліджень, невід'ємною умовою яких є опора на потужний технологічний базис, без якого вони взагалі неможливі. Так, О.Столярова підкреслює, що величезна кількість природничо-наукових відкриттів було зроблено в інструментальному контексті і за допомогою інструментів. Починаючи з Галілея і закінчуючи сучасними вченими, які розганяють елементарні частинки в великому адронному коллайдері, наука має справу з природою, яка поставлені в неприродні, в штучні умови. І тому той образ світу, який вона нам транслює, залежить від матеріальної бази і від розвитку техніки. Термін технонаука покликаний підкреслити, що природничі науки не становлять собою об'єктивне знання, в сенсі нейтрального опису світу, об'єктивне знання, відірване від матеріально-технічної бази [2].

Таке розуміння в певному аспекті не є задовільним. Адже вважається, що технонаука – це певний симбіоз науки і технології, їх з'єднання в єдине ціле. Такий симбіоз характеризується все більшою *технологізацією* фундаментальних досліджень і *теоретизацією* прикладних і технологічних розробок. Проте, обидві ці тенденції були властиві і традиційній науці. У експериментальній складовій теоретичних досліджень завжди використовувалися прилади, технічні пристрої і устаткування. Наука Нового часу і почалася тоді, коли Галілей винайшов телескоп і направив його на небо. То ж і з прикладними дослідженнями і технологією: вони (принаймні, починаючи з виникнення точного природознавства), як правило, ґрунтувалися на досягненнях теоретичного знання, причому залежність технології від науки весь час зростала і продовжує зростати. Отже ці риси науки ще не роблять її чимось принципово новим. Можна говорити лише про посилення відмічених тенденцій.

Для правильної інтерпретації технонауки як новітнього явища важливою є думка Б. Г. Юдіна про оборотність співвідношення між наукою і технологією. Він зазначає, що в даному випадку припускається розуміння пізнавальної діяльності (у т. ч. наукової) як діяльності певною мірою *вторинної, підпорядкованої практичному перетворенню*, зміні як навколишнього світу, так і самої людини. «Тим самим з'являється можливість для переосмислення, точніше навіть – оборотності співвідношення науки і технології, яке склалося раніше. Якщо традиційно воно розумілося як технологічне застосування, використання кимось і колись виробленого наукового знання, то тепер виявляється, що сама діяльність з отримання такого знання «вбудовується» в процеси створення і вдосконалення тих або інших технологій» [3, с. 590]. Іншими словами, акцент ставитися на тому, що класична схема, характерна для індустріальних суспільств, поступається місцем новій моделі. Раніше вихідною точкою руху знання вважалися фундаментальні дослідження. Далі, через пошук їх практичних застосувань, відбувалося розробка технологій і технічних продуктів. Завершальною ланкою було знаходження ринків збуту для відповідної продукції. Таку модель фахівці іноді іменують *впроваджувальною* (російською – «внедренческой»). Інша схема реалізувалася в ідеї *технонауки*, тобто в своєрідному гібриді «онаученої» технології і «технологізованої» науки. Останню схему фахівці почали розглядати як панівну в системі «наука – суспільство».

Отже, класична наука, яка ґрунтується на *впроваджувальній* моделі руху знань, не відповідає принципу перформативності, що є визначальним чинником інтелектуального виробництва в суспільстві знання. Цій вимозі відповідає технонаука, яку й слід вважати інфраструктурою, що релевантна даній системі.

Список літератури:

1. Андреев А.Л. Технонаука / А.Л. Андреев // Философия науки: Выпуск 16 / отв. ред.: В.И. Аршинов, В.Г. Горохов. – М.: ИФ РАН, 2011. – С. 200-218.
2. Столярова О. FAQ: Технонаука [Электронный ресурс] / О. Столярова. – Режим доступа: <https://postnauka.ru/faq/7722>.
3. Юдин Б.Г. Знание как социальный ресурс / Б.Г. Юдин // Вестник Российской академии наук. – 2006. – Т. 76. – № 7. – С. 587-595.
4. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge / Jean-François Lyotard. – Manchester: Manchester University Press, 1984. – 136 p.
5. Schafer W. Global Technoscience: The Dark Matter of Social Theory [Electronic resource] / W. Schafer // Presentation, University of Maryland Conference on Globalizations: Cultural, Economic, Democratic. April 2002. – Режим доступа: <http://www.stonybrook.edu/globalhistory/GT.html> (accessed November 22, 2013).

Глухов Т. О.
магістрант кафедри філософії та соціальних наук
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ ТА КОГНІТИВНІ НАУКИ: СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ

На сучасному етапі когнітивна наука представляє собою систему наукових напрямків, які займаються дослідженням пізнання і відпо-

відних мозкових механізмів. Поява та оформлення когнітивної науки є результатом багатьох взаємопов'язаних обставин.

Міждисциплінарні області досліджень в рамках когнітивної науки представляють собою ділянки, в межах яких взаємодіють методи, теорії та підходи без жорсткої прив'язаності до відповідних секторів науки, що дозволяє наблизитись до цілісного, комплексного знання завдяки широкому вибору інструментів дослідження і широким комунікативним можливостям фахівців.

Прикладом міждисциплінарного синтезу наук можна вважати когнітивну парадигму, керуючись якою дослідники перенесли увагу з достатньо вивченого об'єкта дослідження – відображення об'єктивного світу в мисленні і вираженні в мові на більш проблемну периферію, стик областей наукового знання, де проблема сприйняття світу отримує міждисциплінарний характер [1, с. 24-25].

На перших етапах розвитку когнітивної науки проблема свідомості не виносилася на передній план і сприймалась дослідниками в виді принципу «обмеженості свідомості», що потребувало включати в моделі переробки інформації спеціальні «фільтри», які захищають свідомість від перевантаження. Поступово проблема свідомості стала однією з центральних в когнітивній науці. Розробка даної проблематики традиційно проходила у двох суміжних напрямках: зі сторони філософії свідомості та нейронаук. Якщо звернутися до філософії, то в цій сфері проблема свідомості є однією з центральних уже понад два тисячоліття. Протягом всього часу розробки даного питання сформувалось чимало підходів в філософському трактуванні свідомості: раціоналістичний, персоналістичний, екзистенціальний, діалектико-матеріалістичний, аналітичний тощо [2, с. 34-35].

Сучасна когнітивна наука не в змозі обійтися у своєму розвитку без певних філософських припущень і вимушена звернутися до традиції осмислення відповідних ідей в річищі філософської думки. Зві-

сно, що досвід накопичений філософською традицією має буди адаптований і включений в контекст сучасного наукового дискурсу. Торкаючись філософських уявлень, які стали актуальними в сфері когнітивістики, можна зазначити декілька головних ідей в предметній області когнітивної науки. Перша ідея зв'язана з уявленнями, що всі когнітивні процеси в першу чергу є процесами отримання та переробки інформації, які скеровуються окремими правилами й алгоритмами. Такі процеси можуть бути інтерпретовані як обчислювання і подібні по своїй структурі і формі до комп'ютерних. Друга ідея пов'язана з гіпотезою, яка говорить про існуванні в головному мозку так званих ментальних репрезентацій, які являються носіями і накопичувачами інформації, на базі яких протікають обчислювальні операції. Остання гіпотеза тісно пов'язана зі старю філософською концепцією, але в новому вигляді у світлі здобутків комп'ютерних наук. Розуміння характеру і структури ментальних репрезентацій, їхнє відношення до процесів в головному мозку, відношення до світу за межами пізнавального суб'єкту та ставлення до людської суб'єктивності неможливе без глибокого філософського аналізу. Данна гіпотеза висувалася в першу чергу як наукова, тобто пов'язана зі сферою емпіричного досвіду, але така, що має ряд особливостей [4, с. 38].

Першою особливістю є її високий ступінь абстрактності. А такого роду гіпотези неможливо підтвердити чи спростувати за допомогою окремих емпіричних фактів. Незважаючи на це, дана гіпотеза була покладена в основу картини світу прийнятою когнітивною наукою.

Другою особливістю є її філософське походження і відповідні проблеми, які вона породжує. Будь-яка спроба вивчення пізнання і свідомості веде до філософських питань. Вони зв'язані з парадоксальним характером досліджуваного предмета.

Філософія відразу увійшла в дане міждисциплінарне дослідження. Філософи стали авторами принципальних установок нової нау-

ки. Один з авторів гіпотези ментальних репрезентацій філософ Дж. Фодор доповнив її іншою: про існування внутрішньої мови думки як способу кодування інформації. Предикати цієї мови є вродженими. Для розуміння мови думки він звернувся до розроблених в аналітичній філософії уявлень про пропозиції і пропозиціональні установки [3, с. 152].

По мірі розвитку когнітивної науки кількість філософських питань стрімко зростає. Спочатку ця наука відштовхувалася від того, що переробка інформації в процесі пізнання відбувається послідовно. На наступній стадії розвитку науки ідея, що переробка інформації відбувається паралельно (за умови відсутності центральних і направляючих інстанцій) стала домінуючою. Це так звана коннекціоніська модель. На даній стадії розвитку були визнана важливість і необхідність для когнітивної науки вивчення діяльності головного мозку на нейронному рівні. Через це цілий ряд когнітивних наук був долучений до спільного міждисциплінарного дослідження [1, с. 23].

У межах самого міждисциплінарного руху відбуваються суперечки з теоретичних, в першу чергу філософських питань, що пов'язані з основоположними підвалинами когнітивної науки. В даний час деякі науковці критикують та відкидають ідеї ментальних репрезентацій і розуміння психічних процесів як обчислювальних по своїй природі. Якщо брати до уваги те, що саме ці ідеї лежать у основ когнітивної науки, її існування як єдиного цілого опинилося під сумнівом. Вносяться пропозиції змінити назву на «когнітивні дослідження», тобто різноманітні наукові дисципліни, які вивчають когнітивні процеси та взаємодіють між собою. В такому випадку когнітивні дослідження – це просто широке міждисциплінарний рух. Інші пропонують зберегти назву «когнітивна наука» але наповнити її новим змістом [3, с. 28].

В сучасних когнітивних дослідженнях основні суперечки проходять навколо ідей стосовно «тілесно втіленого» та «інактивного» пізнання. Обидві мають філософський зміст. Теоретики цього руху все активніше звертаються до вивчення філософських концепцій пізнання і свідомості. Щодо «тілесно втіленого» пізнання, то в першу говорять, що неможливо зрозуміти характер отримання і переробки пізнавальної інформації, якщо враховувати тільки діяльність мозку та органів чуття. В цей процес включене все тіло, через те, що пізнавальний процес неможливий без взаємодії суб'єкта пізнання з навколишнім середовищем. Прийняття «тілесного підходу» пов'язано з ідеєю, що саме характер тіла визначає «світ» з яким взаємодіє суб'єкт пізнання. Тобто сам суб'єкт пізнання виділяє в реально існуючому світі саме ті особливості і форми, які відповідають його пізнавальним потребам. Ідея «інактивного» пізнання тісно зв'язана з тілесним підходом. Мова йде про нерозривність пізнання і діяльності в світі. Поєднання цих ідей, надання важливості розуміння навколишнього світу спонукає до прийняття ідеї, що в процесі пізнання мозок, тіло і навколишній світ складають єдину систему [4, с. 498-500].

Таким чином, філософська тематика на сьогоднішній день являється однією з центральних в когнітивній науці. Включення філософії в міждисциплінарні дослідження пізнання знаменує нову форму епістемології і змушує по новому осмислювати її традицію, що характерна для більшості філософських течій двадцятого століття.

Список літератури:

1. Мозг, познание, разум: введение в когнитивные нейронауки: в 2 ч. Ч. 1 / под. ред. Б. Баарса, Н. Гейдж; пер. с англ. проф. В.В. Шульговского. – М.: БИОМ. Лаборатория знаний, 2014. – 541 с.
2. Шморгун О. Теорія творчого процесу: філософсько-психологічний вимір / О. Шморгун // Евристичний потенціал мислення

людини в інформаційному світі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2013. – С. 133-136.

3. Шостак В. И. Психофизиология / В.И. Шостак, С.А. Лытаев, М.С. Березанцева. ЭЛБИ-СПб – Москва, 2012. – 352 с.
4. Эпистемология: перспективы развития / Отв. Ред. В.А. Лекторский. – «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 536 с.

Кравченко І. А.

старший викладач

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Визнаючи зростаючу роль освіти в процесі розвитку цивілізації в епоху становлення інформаційного суспільства, слід сприймати систему освіти не тільки як найважливіший фактор технологічного та соціально-економічного розвитку окремої країни, але й як стратегічний фактор виживання цивілізації.

На даний час в Україні під впливом світових ідей про необхідність нової освітньої парадигми, прагнення інтегруватися у світову освітню систему та внаслідок кризи освіти в самої Україні як країні пострадянського простору відбуваються суттєві трансформаційні процеси системи освіти. Ці процеси є складними як для освітньої системи в цілому, так і для технічного університету – складової цієї системи.

В технічному університеті завжди намагалися досягти певної рівноваги між фундаменталізацією природничих дисциплін, одночасним впливом дисциплін гуманітарного профілю та розвитку вузької спеціалізації. Культивування, відтворення та розповсюдження знань, наукового знання, формування методів і засобів наукового пізнання – це одне з важливих завдань університету. Вивчення філософії у навчальних закладах, в тому числі і технічному університеті, є необхідною складовою цього завдання. «Задача викладання філософії у вищих навчальних закладах – підготувати студентів до переходу від рівня їхнього повсякденного світогляду до рівня світогляду теоретичного, від світогляду стихійного – до світогляду усвідомленого, від світогляду, що утримується на вірі, – до світогляду доказового, критичного, що спирається на розум та надає можливості усвідомленого вибору програми поведінки».

Але, нажаль, на протязі останніх років спостерігається скорочення годин на вивчення філософії для бакалаврів в технічному університеті. І це відбувається незважаючи на прийняття нової редакції Закону України «Про вищу освіту», в якому запроваджено цілу низку інновацій у вищу освіту України. Одна з таких інновацій, це введення нового III-го рівня освіти (освітньо-науковий) – ліквідація ступеню кандидата наук і введення ступенів – доктор *філософії*, доктор наук.

Вступ до освітньо-наукового рівня передбачає вступний іспит з філософії. Здавалося б, аспірати на протязі навчання на цьому рівні вивчають низку дисциплін філософського спрямування і тим самим для них компенсується невелика кількість годин виділених на вивчення філософії на бакалаврському рівні. Але саме тільки для них. Для тих же, хто не планує продовжити навчання на 3-му рівні вивчення філософії бакалаврським рівнем і обмежується. Ситуацію трохи рятує наявність в навчальному плані бакалаврів ще однієї філософської дисципліни – логіки. Але дана дисципліна – вибіркова.

А в рамках тих годин, які відведені на філософію, неможливо повноцінне викладання логіки як важливої частини філософії. Хоча системне та критичне мислення, методологічний і системний підхід в розв'язку будь-яких завдань, формуванню якого й сприяє філософія, саме для студентів технічних напрямів дуже важливі, як в процесі набуття вищої освіти так і в майбутньої професії.

Частково скорочення годин на викладання філософії компенсується впровадженням в освітній процес змішаного навчання, яке при формуванні сучасного інформаційно-освітнього середовища надає можливість розв'язати також і деякі педагогічні та психолого-педагогічні завдання. Наприклад, заміна усної доповіді за першоджерелами на написання есе та розміщення його в електронно-освітньому середовищі дає певні переваги. Студент не пов'язаний просторово-часовими (крім «дедлайну») рамками передачі виконаного есе з викладачем – для фіксації факту і часу виконання есе в будь-який час, в будь-якому місці достатньо мати доступ до електронно-освітнього середовища. Для студентів технічних спеціальностей написання есе з використанням звичних інформаційно-комунікаційних технологій знижує початковий дискомфорт між конкретизацією знань при вивченні природничих та прикладних дисциплін і загальністю, абстрактністю в філософії. Також це вирішує комунікативну задачу взаємовідносин студент-викладач і студент-студенти-і-викладач – необхідність публічної доповіді на занятті для студентів другого курсу технічного напрямку спочатку викликає певні складнощі, включаючи і певну «фобію» до публічних виступів. Написання та оформлення есе з філософії також дає можливість набути певних навичок академічного письма і привчає до академічної доброчесності.

Нажаль, скорочення годин на філософію в технічному університеті – це не єдина проблема викладання філософії. Але є надія, що

рух української освіти в напрямку інтеграції в світову освітню систему можливо хоча б частково дозволить успішно розв'язати дані питання.

Лященко І. С.
*викладач кафедри музикознавства,
інструментальної та хореографічної підготовки*
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР І КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасний соціокультурний простір – поліфонічний і нестійкий. Світ продовжує приміряти все нові образи, і, здається, ми постійно знаходимося у стані формування дійсності. Традиції та стереотипи все ще є цікавими і затребуваними, але й нові тенденції захоплюють своєю оригінальністю і стають очікуваною частиною повсякдення. Та не дивлячись на різноманітні трансформації у політичному, культурному, науковому житті світової спільноти, центром сучасного соціокультурного простору все ще залишається людина. Це визначає головні засади функціонування передусім соціальних інститутів, що виховують, створюють і розвивають окрему особистість. Йдеться як про родину, освіту, засоби інформації, так і про державну культурну політику в цілому. В цьому контексті виняткова роль належить сучасній освіті.

Намагаючись відповісти на виклики сьогодення, зокрема, глобалізації, людство відшукує різні механізми стабілізації фундамента-

льних основ суспільства. Так, все більше уваги приділяється концепції «сталого розвитку суспільства», теоретичне обґрунтування якої триває вже протягом близько трьох десятиліть. Вона спрямована на найбільш масштабні проблеми людства – екологічні, економічні, ресурсні. Проте, нехай і не на першому місці, у концепції називаються гуманітарні проблеми. А цей аспект передусім пов'язаний з освітою. Місце освіти у цій концепції ще уточнюється, хоча й визнається особливим з усвідомленням необхідності фундаментального її реформування на всіх рівнях. Вважаємо за потрібне в нашій роботі систематизувати деякі спостереження щодо названої теми – як з метою узагальнення, так і подальшого винесення актуальних теоретичних положень в контекст освіти мистецької. Не можна уявити подібний аналіз без задіяння найбільш вагомого соціокультурного феномену сучасності – масової культури.

Отже, для стабілізації загальносвітових і національних соціокультурних процесів освіта та сталий суспільний розвиток на фундаменті масової культури мають перетинатися у деяких наступних аспектах:

– Освіта – носій і передавач інформації. Просвітницька функція. Освіта є не тільки обов'язковою, але й інформаційно науковою [1]. Акцент не тільки на теоретичну, але й практичну доцільність освіти (розповсюдження знань, вмінь та навичок для досягнення певної мети). Відновлення престижу і цінності ручної праці.

– Розвиток особистості (виховання і формування духовного потенціалу). Саме освіта, зокрема й естетична, формує духовний потенціал особистості. Духовність як основа комунікації та толерантності, без яких неможливий діалог в контексті умов глобалізації; як чинник сталого розвитку суспільства.

– Стабілізація у людині емоційного дефіциту [2]. Масова культура зорієнтована на поверхневий рівень емоційних переживань осо-

бистості, тому освіта, особливо естетична (мистецька) має виправляти цю тенденцію в бік трансформації глибини, сили та якості емоційності людини аж до катарсису. Значення міжособистісної комунікації.

– Освіта спрямована на соціалізацію людини. Формування і розвиток в людині естетичних норм, що впливають життєдіяльність особистості та на створення її власного соціокультурного простору.

– Формування ціннісних орієнтирів та естетичного смаку як каталізаторів для створення (і со-творення) соціокультурних просторів – особистого, національного, загальнолюдського [1].

Подібний побіжний огляд деяких важливих чинників соціокультурної картини сьогоденного світу впевнено демонструє необхідність вивчення і подальшої трансформації сучасного освітнього виміру, без якого перспективи людства є хиткими і непевними. Глобалізація продовжує демонструвати світовій спільноті реальні виклики, тому створення міцної теоретико-практичної основи буття в контексті концепції сталого розвитку людства виглядає необхідним і перспективним.

Список літератури:

1. Киященко Н.И. Трансформация эстетического воспитания в эпоху глобализации и смены цивилизаций [Електронний ресурс] / Н.И. Киященко. – «Век глобализации», выпуск № 2 (6), 2010. – С. 127-138. – Режим доступа: <https://www.socionauki.ru/journal/articles/130863/>.
2. Разлогов К.Э. Массовая культура: спасение или гибель. – Режим доступа: http://well88photo.ucoz.ru/publ/o_raznom/kirill_razlogov_massovaja_kultura_spasenie_ili_pogibel/2-1-0-12.

Процко С. А.

викладач

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сьогодні дуже багато чого в реальному житті, як і суспільства в цілому, так і окремої людини пронизане філософськими думками, міркуваннями та узагальненнями. Саме ж роль і місце філософії в житті людини і суспільства можна визначити за допомогою дослідження доволі тісного зв'язку філософії та процесу формування соціально зрілої особистості, феномену змагальності як суспільного явища, філософії та інших різних наук, філософії і процесу вирішення глобальних проблем сучасності.

Справжня змагальність, яка підвищує індивідуальну працездатність, розкриває творчий потенціал окремих осіб і веде до створення суспільного багатства, духовних та матеріальних благ і надбань, що задовольняють потреби людства, можлива, виключно, за умов розбудови, становлення та формування громадянського суспільства на шляху до сталого розвитку суспільства.

Сталий розвиток (англ. *Sustainable development*) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Як сформулювала визначення сталого розвитку у своїй доповіді Комісія Брундтланд, це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього

покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [1, с. 284].

Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації [2].

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний [2].

Отже, сьогодні, дуже важливим є гармонійний, всебічний розвиток особистості, який виявляється в ідейному багатстві, моральній чистоті й фізичній досконалості, що і є одним із істотних визначень громадянського суспільства.

Тому феномен змагальності в соціальному аспекті виступає доволі актуальним, перспективним, позитивним, творчим та забезпечуючим стабільність розвитку суспільства, як соціальної системи, фактором. Наявність змагальності в цій системі впорядковує та саморегулює її.

У сучасних умовах інформаційного суспільства, коли зростає роль передового світового досвіду, ефективніше поєднуються як матеріальні так і моральні стимули до праці, що дає змогу швидше заохочувати тих, хто відзначився у змаганні в будь-якій сфері діяльності.

Суспільство сьогодення є найсприятливішим ґрунтом для вияву притаманних, в першу чергу, молодим людям рис творчої активності, ентузіазму, практичних навичок, прагнення до постійного вдосконалення, що виявляється в ініціативності і широкій участі в різно-

манітних формах та видах змагальності, що сприяє політичному, трудовому, моральному і т.п. вихованню людини.

Інтереси розвитку демократичного суспільства вимагають всебічного розкриття об'єктивної природи змагальності і на цій основі – його наукової організації та дослідження в усіх сферах людського буття.

Список літератури:

1. Butlin John (1989-04-01). Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp. 383 £5.95.). Journal of International Development (en) 1 (2). С. 284-287.
2. [wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток](https://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток).

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ НАУК

Єременко Ю. В.

аспірант кафедри соціології

Харківський гуманітарний університет

«Народна українська академія»

директор

Харківський фізико-математичний ліцей № 27

м. Харків, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Проблема дитячої обдарованості завжди викликала інтерес, була досить актуальною і відкритою для вивчення. Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів, що потенціал обдарованості є найціннішим ресурсом духовного поступу і матеріального розвитку людства. Ця проблема ставить завдання не тільки теоретичного дослідження обдарованості, а й узагальнення зарубіжного досвіду роботи з творчо обдарованою молоддю.

Робота з обдарованими дітьми і талановитою молоддю вважається одним з ключових напрямів у сфері освіти і молодіжної політики багатьох країн, адже її метою є збереження генофонду, формування майбутньої високопрофесійної еліти в різних областях інтелектуальної й творчої діяльності.

Дослідження обдарованості стали особливо інтенсивно розвиватися у США з середини 50-х років ХХ ст. Цьому сприяли накопичені

дані про природу таланту і умови, що забезпечують його розвиток та стрімкий ріст наукових технологій.

Дослідження таланту і обдарованості очолив Інститут вивчення особистості, організований у 1949 р. при університеті Південної Каліфорнії. Група вчених – Дж. Гілфорд, П. Торренс, Ф. Баррон, К. Тейлор та інші здійснила ряд дослідницьких проектів, які окреслили нові межі у вивченні обдарованості і сприяли об'єднанню теоретичних досліджень особливостей обдарованих учнів і практичних робіт по побудові нових навчальних програм в області диференційованого навчання [1; 3].

Дані соціологічних досліджень, згідно з якими обдаровані люди складають порівняно невелику частину населення (ці дані коливаються від 2,5 до 20%) та вивчення вищих рівнів інтелектуальних здібностей Дж. Гілфордом на початку 70-х років спонукає до стрімкого переміщення досліджень у сферу освіти [1].

На початку 80-х років дослідниками семи країн було запроваджено міжнародний проект по вивченню особливої характеристики обдарованих учнів – здатності прогнозувати майбутнє, передбачати ситуації ризику і небезпеки і відшукувати можливі виходи з таких ситуацій. У США були відкриті спеціальні курси по навчанню лідерству обдарованих підлітків. Д. Фельдх'юсен, В. Ричардсон, Д. Сиск та інші запропонували способи формування лідерських компетенцій обдарованих учнів у плані вміння прогнозувати і програвати у групах такі ситуації, як вибори, евакуація людей у районах стихійного лиха, розв'язування конфліктних ситуацій і т. п. [1; 3].

Американськими вченими накопичено багатий практичний досвід, досягнуті позитивні результати в області діагностичного тестування, розробки методики навчання обдарованих учнів, створення відповідних навчальних програм, спеціальної підготовки учительських кадрів. У 1990-х роках були прийняті законодавчі акти і держав-

ні програми. Так, у програмі адміністрації президента «Америка-2000. Стратегія освіти» (Goals 2000: Educate America Act) було поставлено мету вивільнити потенціал Америки на шляху послідовного створення у кожній общині шкіл нового покоління.

Обдаровані діти мають багато різноманітних творчих потреб, які стандартна освітня система не в змозі задовольнити. Тому у більшості країн Європи прийняті програми роботи з неординарними дітьми. У 1988 році при Раді Європи було створено міжнародну неурядову організацію «Євроталант» (Париж) з метою координації роботи з обдарованими дітьми на загальноєвропейському просторі. В 1992 році «Євроталант» отримав консультативний статус, а у 1994 році Парламентська асамблея Ради Європи схвалила Рекомендації щодо освіти обдарованих учнів. У 1995 році у Варшаві відбулася II Міжнародна науково-практична конференція з проблем обдарованості. На ній були прийняті звернення до ООН і урядів країн Європи, у яких учасники конференції закликали країни Європейської співдружності підтримати міжнародні програми «Обдаровані діти Європи» і «Діти XXI століття». У преамбулі до Програми «Обдаровані діти» зазначалось, що на межі XX і XXI століть накопичено певний позитивний досвід роботи з обдарованою молоддю, який потребує наукового узагальнення і розповсюдження [1; 4; 5].

Позитивний досвід по відборі і сприянню обдарованим дітям було накопичено в останні десятиліття у Німеччині, де в умовах промислової революції було поставлено завдання надавати більше значення розвитку мислення, ніж передачі знань.

В ході численних досліджень протягом останніх десятиліть у Німеччині було розроблено і запроваджено у педагогічну практику інтегративний підхід до освіти творчо обдарованих учнів. Сприяння високообдарованим учням при класно-урочній організації занять – справа важка, але можлива. Вона тісно пов'язана з вирішенням про-

блеми роздільної, або інклюзивної освіти обдарованих учнів. Було доведено, що цей підхід має певні переваги, оскільки особливо обдаровані діти підвищують у спілкуванні з іншими учнями свою самооцінку, а також збагачуються у соціальному плані, що відображує реальне життя з його зв'язками різних соціальних верств.

Взагалі, в ЄС серед заходів сприяння обдарованості превалює *інтегративна модель*. Велику увагу зарубіжні вчені приділяють інклюзивній освіті, що дозволяє розставити методологічно вірні акценти щодо застосування надзвичайних заходів підтримки високообдарованих учнів і організації елітарних (елітних) шкіл. Інклюзія означає не тільки інтеграцію у шкільні класи, але й заходи найкращого сприяння кожному учневі з його індивідуальними здібностями. У зв'язку з цим німецькі вчені розробили різні підходи щодо сприяння творчо обдарованим учням. Вони описали такі заходи диференціюючого порядку, як тимчасове прискорення навчання (акселерація) завдяки ранньому зарахуванню до школи, форсування класів, організація профільних класів з поглибленим вивченням профільних предметів, формування груп за здібностями поза звичних класів, створення міждисциплінарних та внутрішньодисциплінарних спеціальних об'єднань для сприяння обдарованим дітям, організація спецкурсів і т. п. [2].

Разом з тим серед педагогів на Заході чимало тих, хто досить критично ставиться до спеціалізованих шкіл для обдарованих. Це пов'язується або з піклуванням про інші категорії учнів, або зі спробами відшукати інші можливості навчання учнів з високим розумовим потенціалом. Прибічники цієї точки зору застерігають, що навчання обдарованих учнів серед собі подібних створює у учнів з високим розумовим потенціалом відчуття приналежності до еліти і формує завищену самооцінку [2].

Однак, результати досліджень запевняють у протилежному: навчання з іншими дітьми, що мають високий розумовий рівень, сприятливо впливає на самооцінку, адже у такій ситуації необхідно вчитися з повною віддачею сил, відчуваючи постійну стимуляцію з боку однокласників. Що ж стосується дуже здібних учнів, які навчаються у звичайних класах, то вони часто досить високомірно ставляться до ровесників. Коли ж обдаровані учні опиняються серед інших обдарованих, то дехто з них дуже страждає від уколів по самолюбству, від зниження свого статусу. Як виявляється, не для всіх обдарованих учнів ситуація постійного інтелектуального змагання є досить сприятливою [4].

Отже, дати однозначну відповідь на питання, чи є сенс створювати однорідні за розумовим рівнем класи, не представляється можливим. Цю дискусійну проблему потрібно вирішувати з урахуванням конкретних соціально-психологічних обставин. Обдарованість є настільки індивідуальною і неповторною, що питання про оптимальні умови навчання кожної дитини повинні розглядатися окремо.

У зарубіжних країнах досить успішною виявилась робота з обдарованими дітьми у літніх таборах, зорієнтована на формування навичок, що не сформовані в ході навчання у школі, але мають суттєвий вплив на формування системи соціальних компетенцій обдарованого учня. Наприклад, освітній проект «Німецька Академія школярів (Deutsche Schülerakademie)» являє собою мережевий проект, що об'єднує одночасно 11 виїзних літніх шкіл [4].

Розробники таких проектів зосередили увагу на формуванні соціальних компетенцій, на основі яких учні зможуть надалі не тільки зробити правильний професійний вибір, а й усвідомити свої соціальні перспективи. Саме таке комфортне середовище, що відтворюється в умовах освітнього проекту, демонструє підлітку багатомірність соціальних обставин самореалізації. Особливу значущість мають дося-

гнення учасників проектів у розвитку своєї самостійності і відповідальності, що позиціонуються й інтерпретуються в якості базових у формуванні соціальних компетенцій.

Таким чином, здійснення нами узагальнення досвіду роботи у зарубіжних країнах по розвитку соціальних компетенцій творчо обдарованих учнів свідчить про *спільність підходів*, що сформувались цілком незалежно один від одного, базуючись на різних освітніх, ментальних і культурних основах. Це підтверджує ідею, що формування саме *соціальних компетенцій* у обдарованих учнів є загальносвітовою тенденцією. Ми звертаємо увагу на очевидну трансформацію освітніх стратегій у бік формування нового типу обдарованого студента, вченого, менеджера, якому сьогодні потрібно бути не тільки «талановитим одинаком», спеціалістом високого класу в своїй області, але й особистістю, що володіє цілком сформованим широким комплексом соціальних компетенцій.

Список літератури:

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія / О. Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. – С. 431-456.
2. Грауманн О. Исследование проблем детской одаренности в Германии / О. Грауманн // Непрерывное образование: XXI век. – 2014. – № 3(7). – С. 1-13.
3. Лукаш Е. Ю. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США / Е. Ю. Лукаш // Вопросы психологии. – М., 2004. – 250 с.
4. Черепанова Е. С. Социальные компетенции одаренных детей; мировые тенденции формирования / Е. С. Черепанова, Е. А. Батюта // Электронный журнал «Обучение в течение всей жизни». [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.ejournal.org.ua>

ронный ресурс] – Режим доступа: lar.urfu.ru/bitstream/10995/28087/1/iuro-2014-134-20.pdf (дата обращения: 24.07.2016).

5. Podolskaya E. Education as the Matrix of Relationships and Conditions = Освіта як матриця відносин і станів / Podolskaya Elisaveta, Nazarkina Victoriya // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – Харків, 2014. – № 201. – С. 199-204.

Казьмірова О. М.

викладач кафедри соціології

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

КРЕДИТНА ПОВЕДІНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Сьогодні використання різних видів кредиту (банківський, комерційний, іпотечний, споживчий) дозволяє задовольнити потреби населення без додаткових заощаджень. Спочатку отримуємо благо і користуємось ним, а потім поступово сплачуємо його вартість. З економічної точки зору, кредит, як потрібний економічний продукт, виконає важливу роль у функціонуванні держави. Перерозподіляє тимчасово вивільнені кошти юридичних та фізичних осіб спрямовуючи їх в галузі економіки відповідно до потреб. Ефективне залучення кредиту посилює розвиток малого та середнього бізнесу, відбувається оптимізація процесу виробництва, збільшується дохід в кінцевому результаті. Але, залишається актуальною проблема неповернення позичальниками кредитів. Такі ситуації відбуваються в си-

лу різних причин. Проблемна кредитна заборгованість є тягарем, як для позичальника так і для кредитора в кінцевому результаті.

Дослідженням питань кредитної поведінки присвячені праці таких науковців, як В. Радаєва, Д. Стребкова, А. Дикого та вітчизняних, зокрема, В. Леонова, Т. Кізими, В. Кривошеєвої, О. Шаманської та ін.. Вивченням питань проблемної кредитної заборгованості присвячені праці наступних дослідників: В. Андрійчук, Т. Болгар, О. Вовчак, В.Голуб, В. Кльоба, М. Савлук, І. Сало, А.Мороз, Л. Примостка, Л. Тарануха та ін.

За Т. Єфременко фінансова поведінка – це «...форма діяльності індивідів і окремих соціальних груп на фінансовому ринку, що пов'язана з перерозподілом грошових ресурсів, зокрема їх інвестуванням» [4, с. 167].

О. Шаманська розглядає кредитну поведінку, як одну з видів фінансової поведінки. Під кредитною поведінкою слід розуміти, діяльність спрямовану на запозичення коштів для здійснення своїх потреб [3, с. 94]. Реалізацію кредитної поведінки можна розглядати в двох аспектах, а саме, з позитивної та негативної сторони. Позитивна сторона характеризується тим, що така поведінка дозволяє споживати, отримувати блага без зайвих накопичень, підвищуючи рівень благополуччя на тому рівні доходу, який є на даний момент. Негатив проявляється в формуванні проблемної кредитної заборгованості. Ситуації, за якої позичальник через ряд причин не може вчасно повернути кредит.

А. Мороз вважає, що в категорію «проблемний кредит» входять такі кредити, за якими не були проведені кілька платежів і взагалі є сумнів повернення. В. Кльоба, зазначає, що проблемна кредитна заборгованість виникає тоді, коли кредитор вбачає небезпеку щодо вчасного повернення тіла кредиту [2].

Як зазначає Т. Болгар: «кредит, за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, або виникли обставини, що викликають

сумніви стосовно своєчасного та повного повернення наданого кредиту через фінансову нестійкість позичальника, недостатню забезпеченість чи незабезпеченість кредиту або з інших причин, що впливають на неповернення кредиту та відсотків за його користування позичальником» [1, с. 51]. Тобто ми бачимо всі ці аспекти вказують на те, що такий кредит можна класифікувати як «проблемний».

Причинами виникнення проблемної кредитної заборгованості залишаються інфляційні процеси, економічна нестабільність, девальвація національної валюти, перманентний характер конфлікту на сході країни та ін.. Окрім цього важливим моментом є вплив соціальних факторів, економічне виховання, референтні групи та соціальні мережі.

Список літератури:

1. Болгар Т.М. Проблемні кредити банків як результат реалізації кредитного ризику [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://duer.edu/uploads/vidavnitstvo14/ekonomichnij-nobelivskij-visnik-114/7594.pdf>.
2. Кльоба В.Л. Напрями удосконалення діяльності ситуаційного центру управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями банку / В.Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 169-176.
3. Шаманська О.С. Сучасні мотиви та тенденції реалізації кредитної поведінки домогосподарствами в Україні / О.С. Шаманська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 22. – С. 94-96.
4. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України / Т. Єфременко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 165-175.

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

Баран Б. М.

аспірант кафедри історії України

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ЯК ПРОТАГОНІСТ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1923–1946 РР.)

У контексті політико-культурних трансформацій новітньої історії особливої уваги заслуговують терени Східної Галичини як арена, де розгорталися колізії східноєвропейського масштабу, в релігійному плані зокрема. Окреслений період 1923–1946 років акцентує на тому, як душпастирська за призначенням установа набула властивостей медіума, що діяв у трьохгранному циклі. Так ми зазначаємо реляцію Греко-католицької церкви із тогочасною дійсністю: інституція церкви як культурно-просвітницька, як соціально-економічна та патріотично-громадянська. Вважаємо, що розглядати тематику діяльності ГКЦ потрібно комплексно, а саме в синергії зазначених вимірів. Як зазначено в трактаті про соціальне конструювання реальності: «Завжди існує можливість іншого розповідання історії, з акцентом на інші події, переживання і смисли (і це стосується рівною мірою історії окремих людей і цілих народів)»[1, с. 56].

Доводиться констатувати, що Україна зазнала і політичних утисків, і ідеологічних спотворень, а інститут ГКЦ тривалий час дискримінувався як такий. Польські проурядові сили звинувачували його в

сепаратистських і антидержавних діях, а комуністичні – в саботуванні радянської системи цінностей. Попри це священики виступали як найбільш прогресивні та освічені представники українського народу. Як зазначає Ігор Пилипів: «Греко-католицька церква, на відміну від інших суспільних інституцій, спромоглася досягти адекватних потребам часу дій. Головні зусилля церкви скеровувалися на вирішення нагальних соціально-економічних проблем: розвитку освіти, поширення культури, захисту господарських інтересів і відстоювання політичних прав українців-галичан [2, с. 113].

Проблематикою діяльності Греко-католицької церкви, як рушійної сили та захисника і українського народу займалися наступні дослідники: О. Єргишій [3], Л. Гентош [4], В. Сергійчук [5], І. Андрухів [6], В. Марчук [7], А. Васьків [8], І. О. Малярчук [9], І. Гнип [10] та І. Пилипів [2].

Науковці Бергер та Лукман писали: «Серед великої кількості реальностей існує одна, яка представляє собою реальність *par excellence* – реальність повсякденного життя. Напруга свідомості найвища в повсякденному житті, тобто останнє накладається на свідомість найсильніше, стійкіше і найглибше...» [1, с. 49]. Новизною дослідження є спосіб тлумачення ГКЦ як протагоніста соціальної реальності українців у зазначених часопросторових координатах. Справа в тому, що максимальна зрозумілість в історіографії може бути досягнута завдяки множинності інтерпретацій, а не обмеженні в певному фреймі. Щодо цього британський дослідник Норман Дейвіс порівнював мистецтво фотографії з історичною наукою, адже, за його словами, для максимальної повноти картини фотограф робить більше кадрів, а історик – залучає більше джерел. Різномасштабний огляд діяльності Греко-католицької церкви сприяв тому, щоби сформувати певну стилістику викладу цієї теми. Об'єктом нашого наукового інтересу постає комунікаційна модель ГКЦ і її визначних провідників, а також роль парафіяльних свя-

щеників. Особливості активності кожного діяча, будь це простий селянин, отець чи сам Андрей Шептицький, у нашому дослідженні спроектовані на екстремо-точки міжвоєнного періоду, Другої світової війни загалом та насиченого року після завершення німецько-радянського протистояння зокрема.

До 1923 р. Велася складна політична боротьба, щодо правового статусу Східної Галичини. Це відбувалося як і на міжнародній арені, так і на теренах краю. Паризька мирна конференція у 25 червня 1919 р. Санкціонувала тільки тимчасову окупацію Галичини поляками. Владна верхівка Польщі поставила за мету перетворити анексовані українські землі на частину своєї держави. Для виконання цих задумів було скасовано Галицький крайовий сейм та ліквідовано органи місцевого самоврядування. Грамадяни, що не були приналежні до польської національності, були звільнені з адміністративних посад. Українське населення не виконувало розпоряджень польської адміністрації, а місцеві політичні партії відкрито визнавали еміграційний уряд Євгена Петрушевича, який у свою чергу вимагав від Антанти визнання незалежності Західноукраїнської Народної Республіки. Як зазначає Р. Гусак: «Українське населення анексованої Галичини намагалося відстояти свої позиції шляхом рішучих дій, демонструючи неабияку громадсько-політичну активність, бойкотуючи перепис населення 1921 р. та вибори до сейму 1922 р.» [11, с. 7].

У міжвоєнний час Греко-Католицька Церква діяла в правовому полі Польської держави, де відносини між державою та церквою були регламентовані конкордатом 1925 року, за яким церква втрачала свої землеволодіння. Історикиня Ліліана Гентош стосовно цього наголошує наступне: «УГКЦ була найбагатшою українською інституцією в межах Польської держави, і вона найбільше постраждала від конкордату, проте завдяки прозорливості А. Шептицького конкордат включив ці моменти, що церква сама могла на ринку продавати надлишки

землі. І це фактично врятувало Греко-Католицьку Церкву в 1920–1930-ті роки. Це був пункт, на якому наполягав митрополит, – ринкова продаж, ніяких державних облігацій, ринкова ціна – для того, щоби церква могла вижити в нелегкий час. Завдяки цьому вижили більшість українських культурних, національних громадських інституцій. І він знав, на що підуть ці гроші, і він це аргументував в Римській Курії. Я би це зарахувала до великої перемоги митрополита, коли він у цій затятій боротьбі виторгував буквально можливість своїй Церкві вижити у міжвоєнний час, і вижити Земельному Іпотечному Банкові, який був у Львові, який Церква докапіталізувала в 1920-ті» [12].

Список літератури:

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: Медиум, 1995. – 336 с.
2. Пилипів І. В. Греко-католицька церква – найвпливовіша суспільна сила у кристалізації української нації міжвоєнної Галичини [Електронний ресурс] / І. В. Пилипів // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – Тернопіль, 2010. – № 1. – С. 109-114. – Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua>.
3. Єргешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча: наукова монографія / О. Єргешій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 168 с.
4. Гентош Л. Митрополит Шиптицький: випробування ідеалів (1923–1939): наукова монографія / Л. Гентош. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. – 586 с.
5. Сергійчук В. Українські державники: Андрей Шептицький / В. Сергійчук. – Київ, 2015. – 440 с.

6. Андрухів І. Станіславівська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. – 500 с.
7. Марчук В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, – 2004. – 464 с.
8. Васьків А. Ю. Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919–1939): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / А. Ю.Васьків; НАН України, Інститут філософії. – К., 1997. – 25 с.
9. Малярчук О. М. Міжвоєнне село Західної України: соціум, господарство, духовність / Р. О. Гусак, Н. Ж. Коростіль, О.М. Малярчук. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. – 308 с.
10. Гнип І. Я. Греко-католицька церква на сторінках галицької міжвоєнної преси / І. Я. Гнип. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. – 208 с.
11. Гусак Р. О. Політичне життя в Західно Українських землях (1921–1939 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Р. О. Гусак; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 23 с.
12. УГКЦ міжвоєнного періоду [Електронний ресурс] / Відкритий семінар «УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішені та не вирішені. Суспільно-релігійний аспект». – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/46036>.

Волошин І. В.
старший викладач кафедри суспільних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
м. Черкаси, Україна

**АГРОНОМІЧНА СКЛАДОВА У ДІЯЛЬНОСТІ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО
СКОТАРСЬКО-МОЛОЧАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА
«ДОБРОБУТ» В 20-ТІ РР. ХХ СТ.**

З середини 20-х рр. ХХ ст. почали з'являтися своєрідні спілки спілок фахової кооперації, що свідчило про поглиблення її спеціалізації. Діяльністю спілок, що займалися збутом продукції тваринництва, керувало Всеукраїнське кооперативне скотарсько-молочарське товариство на паях «Добробут». Його установчі збори відбулися 19 вересня 1924 р., а діяльність розпочало 1 жовтня 1924 р. [1, с. 111].

Система м'ясомолочної кооперації «Добробут» відзначалася кваліфікованим персоналом, виробничим досвідом, глибоким знанням сутності тих чи інших господарських проблем, організовуючи, таким чином, максимально продуктивне використання кредитних коштів кооперованих ними селянських господарств.

Знаний сучасний український вчений-аграрник А. Г. Морозов наводить приклад, коли селянин, який був одночасно і членом скотарсько-молочного товариства, отримуючи в кредитному товаристві кошти для придбання корови, отримував від спеціального, скотарсько-молочного, товариства допомогу у придбанні дійсно племінної тварини, зоотехнічну, ветеринарну допомогу. До його господарства прикріплювався спеціальний технічний персонал у вигляді контроль-асистентів. Вони навчали найбільш раціональним прийомам утримання і догляду за худобою, допомагали сформувати правильні раціони,

навчали правильній годівлі тварин. Нерідко скотарсько-молочні товариства ще до купівлі тварини аналізували перспективи її економічної рентабельності, слідували за цим під час її утримання [2, с. 195].

В роки нової економічної політики (1921–1929 рр.) широкого розповсюдження набуло організація та проведення різних агрономічного, ветеринарного та іншого характеру виставок і конкурсів, ініційованих кооперативними товариствами. Не став виключення в цьому напрямку і «Добробут». В його системі в ході таких заходів проводились показові годування, дойки, демонструвались раціональні прийоми догляду за худобою та її утриманням. Для проведення цих заходів виділялись значні фінансові ресурси, які направлялись виключно на виробничі цілі. Так, наприклад, за наслідками конкурсу маслоробів, проведеного Малинським молокозаводом в червні 1925 р., спеціалізовані сільськогосподарські товариства – переможці конкурсу були премійовані шістьма племінними биками. Організовувались різноманітні курси для підготовки молодшого агроперсоналу, маслоробів, сироварів, контроль-асистентів. Видавалась спеціальна література. Сума витрат на племінну справу лише по системі «Добробут» виросла з 60 тис. крб. в 1924/25 р. до 403 тис. в 1926/27 р. [3, с. 177].

Для підвищення як агрономічної культури, так і культури скотарства кооперативне товариство «Добробут» здійснювало чимало заходів. Серед них вирізняється створення досвідних станцій та створення мережі кооперативних відгодівельних пунктів, спираючись на ресурс кооперативних цукрозаводів. В середині 1920-х рр. показовою і зразковою в цьому плані була робота Полтавської та Носівської досвідних станцій [4, с. 4].

Активне місце у діяльності кооперативного товариства «Добробут» займала сільськогосподарська просвіта. Організація курсів для підготовки молодшого агроперсоналу, маслоробів, сироварів, контроль-асистентів. Видавалась спеціальна література. На сьогодні,

спеціального дослідження потребує питання відносно того, наскільки сприйнятливим було селянство до таких заходів, адже, як показав сучасний вчений-аграрник В. М. Лазуренко, «Агрономічна пропаганда, за небагатьма винятками, носила характер вмовляння селянства у перевагах ведення господарства у відповідності з вимогами науки» [5, с. 273]. Цікавою є думка цього ж дослідника про те, що на перших кроках своєї діяльності радянська агрономія мало чим відрізнялася від земської [5, с. 273]. Причини цього зрозумілі: діяльність земств у цьому відношенні була відносно успішною, а немало її подвижників продовжили свою діяльність у якості вже радянських агрономів.

Болючим питанням (особливо на початку непу) сільськогосподарської освіти була відірваність його керівного органу – «Головпрофсвіту» – від реальних проблем сільського життя та сільськогосподарського виробництва. Показником цієї «ненормальності» була та обставина, що до кінця 1922 р. це питання так і не розглядалося ні на одному агрономічному з'їзді чи губернській нараді. З цього видно, що прагнення наблизитися до реального вирішення проблем поширення агрокультури у селянських господарствах, повніше враховувати їх потреби та запити, у керівництва Наркомзему УСРР не спостерігалось. Партійно-радянське керівництво Української СРР намагалось знайти виправдання подібному стану речей. З цією метою вказувалось, що подібне становище з розвитком агрономічної роботи було наслідком ряду несприятливих умов, серед яких головним визнавався загальний занепад і економічне збідніння селянського господарства та «загальне пониження тону народногосподарського життя». Низький фаховий рівень агрономів пов'язували з матеріальною незабезпеченістю агрономічного персоналу, «змушеного більшу частину часу та сил приділяти самозабезпеченню». В певній мірі це відповідало дійсності. Старші віком досвідчені агрономи по-

ступово пішли з роботи, а нові не мали ні потрібного запасу знань, ні практичного досвіду. В багатьох випадках агрономічними дільницями відали особи з нижчою сільськогосподарською освітою або навіть взагалі без освіти – агрономи «практики» [5, с. 274; 6, с. 12-16].

У плані агрономічної допомоги населенню спеціалісти «Добробуту» розробляли норми годівлі та правила утримання худоби для колективних господарств, а у плані часткового розв'язання проблеми кормової бази тваринництва рекомендували створення кооперативних пасовищ.

Кооперативне товариство «Добробут» активно сприяло поширенню практики контрактації. Стимулюючими факторами для цього стали рішення X з'їзду КП(б)У (листопад 1927 р.) і XV З'їзду ВКП(б) (грудень 1927 р.) щодо поширення практики контрактації, а також ініціатива «Добробуту» перенести практику контрактації із рослинництва у тваринництво [7, с. 3]. Основними напрямками, у яких здійснювалася контрактація селянських господарств, стали: контрактація племінного зоотехнічного матеріалу; контрактація беконних свиней; контрактація відгодівлі великої рогатої худоби.

Кооперативне товариство «Добробут» сприяло організації мережі злучних пунктів з метою популяризації племінної справи та масового покращення тваринного поголів'я. В цьому контексті також здійснювалася контрактація племінного матеріалу свиней, корів та коней [7, с. 8]. Сума витрат на племінну справу лише по системі «Добробут» виросла з 60 тис. крб. в 1924/25 р. до 403 тис. крб. в 1926/27 р. [2, с. 240]. Для залучення до цього процесу бідняцьких господарств «Добробутом» було організовано пільгову програму, а контрактаційні аванси видавалися у збільшеному розмірі. Водночас до останніх висувалися більш суворі критерії: бідняцькі господарства, які підписувалися на контрактацію, забезпечувалися інструкторами, однак підлягали частим інспекціям [7, с. 7].

Позитивним явищем у роботі «Добробуту» було те, що його спеціалісти розробляли для колективних господарств норми годівлі та правила утримання худоби, здійснювали відбір молодняка та дбали про їх ветеринарне обслуговування [3, с. 242]. Діяли агрономічні ділянки при Всеукраїнському товаристві «Добробут».

Наприкінці 1920-х рр. «Добробут» значно поліпшив і зміцнив власну кооперативну мережу, посідав монопольне місце на ринку збуту продукції тваринництва. В Україні діяло близько 30 спілок, що займалися збутом продукції тваринництва. Кооперативна система поглиблювала спеціалізацію селянських господарств, сприяла їхньому зміцненню.

Станом на початок 1929 р. «Добробут» мав 10 відділень, які обслуговували кооперативну систему. Саме тоді фаховим спілкам почали насильно нав'язувати ідею так званого виробничого кооперування, тобто масової колективізації [1, с. 111]. Реорганізація «Добробуту» як системи фахової кооперації розпочалася у жовтні 1929 р., а завершилась у квітні 1930 р. У районах суцільної колективізації селищні скотарські товариства перетворювались у колгоспи, а їхні райспілки були ліквідовані [1, с. 111].

Отже, в роки розквіту непу активне місце в системі кооперативного руху займало Всеукраїнське кооперативне скотарсько-молочарське товариство «Добробут». Важливе місце в системі роботи «Добробуту» займала агрономічна складова, акцент на яку сприяв підвищенню як продуктивності праці, так і підвищенню якості скотарсько-молочарської продукції.

Список літератури:

1. Марочко В. І. Українська селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.) / В. І. Марочко. – К.: М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с.

2. Морозов А. Г. Сільськогосподарська кредитна кооперація в Україні (1921–1929) / А. Г. Морозов. – Черкаси: Вертикаль, видавець Кандич С. Г., 2016. – 362 с.
3. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси: НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.
4. Уман Ю. Наші підсумки / Ю. Уман // Українське скотарство. – № 1. – Січень 1928. – С. 3-7.
5. Лазуренко В. М. Українське фермерство: злет і падіння (1921–1929 рр.) / В. М. Лазуренко. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – 474 с.
6. Второй Всеукраинский Агрономический Съезд // Українська сільсько-господарська газета. – 1922. – Ч. 16. – С. 12-16.
7. Кооперація на Україні в 1925/26 році. – Х., 1929. – 79 с.

Животівська Д. М.
кандидат історичних наук, викладач
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав-Хмельницький, Київська область, Україна

РОЗВИТОК ЖИВОПИСУ М. КИЄВА ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Київські художники ХІХ – поч. ХХ ст. відіграли значну роль в зародженні й становленні національного українського живопису. У творах цих митців знайшли правдиве відображення окремі суттєві сторони тогочасної дійсності. У них були зроблені перші спроби в напрямку реалістичного зображення природи, проникнення засобами живопису у внутрішній світ людини.

Одним з найвизначніших живописців к. ХІХ – поч. ХХ ст. був О. Мурашко (1875–1919). Портрети О. Мурашка дуже різні за вирішенням – залежно від характеру зображуваного та ставлення до портретованого самого художника. Інколи вони стримані у колориті, прості за композиції («Портрет старого вчителя», 1907). Портрет Я.Станіславського (1905–1906) є більш динамічним. Полотно написане широким пензлем, сміливими мазками, що впевнено моделюють форму, уникаючи дрібних деталей. Жіночі портрети, створені О. Мурашком вишукано красиві, з надзвичайно ефектними каскадами колірних плям. Зокрема, поетичний портрет О. Нестерової (1904), що приваблює шляхетними рисами гарного обличчя, витонченою пластикою її артистичних довгих пальців. Душевною теплотою захоплює портрет Л. Куксіної на тлі зимового краєвиду (1909). Він має просту і водночас динамічну композицію [3, с. 41-42].

Згодом О. Мурашко поступово почав відходити від колірної гами, властивої раннім творам. Він робить важливий крок до розкриття для себе поетики кольору імпресіонізму. Такими є його «Сонячні плями» (1904–1908), портрет Жоржа у човні, де все наче розплавилось під гарячим промінням сонця [3, с. 45].

Багато картин художника В. Орловського з повним правом можуть бути віднесені до жанрового живопису за їх сцени, що показують життя та працю українських селян. Чудовий рисувальник, В. Орловський вільно komponував групи людей у пейзажі, розкривав органічний зв'язок між людьми та природою. Такими стали його полотна «Рибалки» (1877), «Сінокіс» (1878), «Жнива» (1882), «Привал чумаків» (1884). Для художника характерною була постійна жадоба творчості. Мандруючи по Україні, він ніколи не розлучався з етюдником, фіксуючи цікавий пейзажний мотив, природу та жанрові сценки [2, с. 13-14].

Відомим майстром реалістичного пейзажу був К. Крижицький (1858–1911), який багато уваги приділяв розкриттю краси й своєрідності української природи. Митця захоплювали широчінь задніпровський далень («Перед грозою» 1885; «Лісові далі», 1889), краса дубових гаїв («Повіяло весною», 1910; «Дуби», 1911). У своїй творчості К. Крижицький не був новатором, але самовіддана любов до природи й майстерність, з якою він її відображав, визначають його місце в історії мистецтва [3, с. 47-48].

М. Пимоненко (1862–1912) був українським художником-живописцем, автором багатьох картин на сільську та міську тематику. Одна з ранніх робіт М. Пимоненка «Весілля в Київській губернії» (1881) зображає сумну картину духовного зубожіння народу, його безпросвітне життя, в якому немає місця для великих людських почуттів. Полотно М. Пимоненка «Жертва фанатизму» розкриває темні боки життя єврейського передмістя [3, с. 55].

В останній період творчості М. Пимоненко більше уваги приділяв колориту. Такими є полотна «Збирання сіна» (1907), «Суперниці», «Біля колодязя» (1909) та перша картина на міську тему – «Київська квіткарка» (1909), де колорит стає органічним засобом посилення емоційного впливу твору.

С. Світославський створив лірико-епічний образ України, виступаючи переважно художником селянської тематики. Але в його творчості знайшлося місце й для міста, в якому він народився, жив і працював. Київ став для С. Світославського невичерпним джерелом натхнення [3, с. 73-75].

Творчість К. Павлова (1792–1852) відзначалася правдивою передачею натури, великою увагою до відтворення індивідуальних рис людини, підкресленим демократизмом тематики. К. Павлов у своїй портретній творчості звертався в основному до зображення звичайних простих людей у звичному для них одязі й за звичними їхніми

заняттями, віддаючи перевагу жанровому портретові («Хлопчик з голубком», «Портрет дочки художника», «Діти читають абетку» та інші). Пробирав свої сили К. Павлов і як пейзажист, однак значних успіхів у цьому жанрі він не досяг [2, с. 25-26].

Одночасно з К. Павловим у галузі композиційного портрета виступав Є. Крендовський (1810–1858). Одним з найкращих творів Є. Крендовського є картина «Площа провінційного міста», яка являє собою щось середнє між міським видовим пейзажем і тематичною картиною. Твір містить значну пізнавальну цінність завдяки наявності в ньому багатьох елементів зображальної дійсності. В картині багато побутових подробиць, вуличних сценок, учасниками яких є представники різних соціальних груп населення. [3, с. 80-81].

Великий внесок у розвиток портретного і побутового жанру зробив І. Сошенко (1806–1876). З оригінальних творів І. Сошенка до нашого часу дійшли невеликі за розміром жанрові картини «Хлопчики-рибалки», «Продаж сіна на Дніпрі», «Бандурист» та кілька портретів [2, с. 28].

В XIX ст. розпочав свою творчість по увічненню образу Києва аквареліст М. Сажин (поч. XIX ст. – 1885). На малюнках і картинах М. Сажина архітектура будівель й оточуюча природа були в повній рівновазі. Писав М. Сажин як малі так і великі за розміром олійні твори. У Києві зберігається його велика картина «Біля переправи через Дніпро», яка стала одним з перших зразків нічного пейзажу в українському живописі [2, с. 30-32].

В творчості Т. Шевченка (1814–1861) значне місце посідали пейзажні твори. Він рідко малював «чисті» пейзажі, майже в кожному його малюнку знайдено зображення людей, головним чином, селян з їхніми щоденними заняттями, а також речей господарського побуту та свійських тварин. Багато уваги приділяв Т. Шевченко зарисовці архітектурних пам'ятників XII – XVII ст. Малюнки з зображенням

церков, стародавніх руїн, монастирів є цікавими зразками так званого архітектурного пейзажу [1, с. 13].

Бажання передати своєрідність способу життя народу зумовило переважання в побутовому жанрі насамперед теми села, де ця своєрідність збереглася з достатньою повнотою. Але романтичне бачення художниками тих або інших сторін життя майже ніколи не зводилося до ідеалізації.

В XIX ст. православна церква в Україні залишалася одним з найбільших і найвпливовіших замовників художніх творів. Найбільш відомим центром народного іконопису у XIX ст. був Київ. Характерною рисою київських ікон була наївна щирість і безпосередність у змалюванні образу. Малярі-самоуки вміли передати у сюжеті найбільш суттєве і типове без зайвих подробиць. Святих подавали переважно у доколінному або погрудному зображенні. Більшого формату були ікони на полотні, на яких малювали декілька персонажів у ряд по горизонталі. Митці були наділені відчуттям кольору і вмінням наповнити свої твори глибиною почуттів. Популярністю і пошаною користувалися святі Миколай, Юрій, Параскева, Варвара, Ілля [5].

Художня школа в Києві при Києво-Печерській лаврі дотримувалася портретного живопису. Мода на портрети в повний зріст набула у XIX ст. романтичного забарвлення за рахунок підкреслення емоційного переживання і поетично трактованого тла. Цікавий зразок романтичного образу людини на весь зріст може бути – портрет Василя Тарнавського.

Розквіт нового романтичного портрета відбувся у другій чверті XIX ст. У ньому чітко визначалися риси прогресивного романтизму. Наголос ставився на відображенні духовного світу людини, на цінності громадянських аспектів життя [2, с. 126-127].

Художні твори другої половини XIX ст. відзначалися різноманітністю тематики, колоритністю створених художником образів. Все

це передано правдиво, зафіксовано у такому вигляді, яким воно поставало перед художником у реальному житті. Разом з тим ці малюнки пройняті певним поетичним настроєм, ліричною схвильованістю.

Список літератури:

1. Владимирский Г. Д. Т. Г. Шевченко-художник / Г. Д. Владимирский, А. Н. Савинов. – Ленинград; М.: Искусство, 1939. – 49 с.
2. Мистецтво живопису і графіки на Україні в першій половині і середині ХІХ століття / А. А. Жаборюк. – Київ – Одеса: Вища школа, 1983. – 207 с.
3. Українське мистецтво другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. / Б. Б. Лобановський., П. І. Говдя – К.: Мистецтво, 1989. – 206 с.
4. Українське мистецтво першої половини ХІХ століття [Текст] / Д. В. Степовик. – К.: Мистецтво, 1982. – 191 с. – (Нариси з історії українського мистецтва).
5. Народний іконопис. Режим доступу: http://patriotuzm13.blogspot.com/p/blog-page_3.html.

Лазуренко О. Г.
*здобувач кафедри історії
та культури України*

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди
м. Переяслав-Хмельницький, Київська область, Україна

СТАДІЇ СТВОРЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР В ПЕРІОД «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ» АЛЬТЕРНАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ

В період лібералізації на початку 1960-х рр. системи судочинства відбулось активне становлення такого важливого для тогочасного суспільства засобу участі громадськості в боротьбі з порушниками радянської законності і норм соціалістичного співжиття як товариські суди.

Дані суди були закономірно пов'язані із загальними тенденціями розвитку радянського соціуму другої половини ХХ ст., проте фактично вони стали різновидом альтернативного правосуддя, широко відомого у зарубіжній юстиції. Незважаючи на те, що сьогодні ці технології не мають широкого застосування в Україні, альтернативні юридичні процедури мають багато переваг та є перспективними для подальшого удосконалення судової системи.

Радянська політична система запровадила товариський суд як форму «участі громадян у самоуправлінні» [1]. Указом Президії Верховної Ради Української РСР 15 серпня 1961 р. затверджене «Положення про товариські суди Української РСР» [2, с. 730-735]. Таким чином на другу половину 1961 р. було повністю сформовано нову, за задумом, її ініціаторів, фактично альтернативну традиційній радянській системі підтримання громадського правопорядку, справді масову громадську структуру [3, с. 315].

До компетенції товариських судів згідно вищезазначеного Указу від 15 серпня 1961 р. відносилось чимало справ. Але ми в цій статті розглянемо стадії створення (формування) товариських судів на місцях, які регулювалися «Положенням про товариські суди Української РСР». Отже, товариські суди створювалися безпосередньо на підприємствах, в установах, організаціях, вищих і середніх спеціальних учбових закладах, у колгоспах, сільських населених пунктах, селищах, за місцем проживання в будинках, що об'єднуються домоуправліннями або вуличними (квартальними) комітетами – за місцем роботи і проживання населення [2, с. 5]. Підставою для створення громадського суду було рішення загальних зборів трудящих, а в колгоспах, сільських населених пунктах, селищах, у будинках що об'єднуються домоуправліннями або вуличними чи квартальними комітетами, цієї підстави було недостатньо. Тут необхідна була ще й згода виконавчого комітету місцевої Ради депутатів трудящих (стаття 2 «Положення про товариські суди Української РСР»). І хоча у Положенні не вказано на необхідність згоди радянських і профспілкових органів, проте вона була очевидною для створення судів і ґрунтувалася на доцільності їх існування на певному колективі.

Стаття 2 «Положення про товариські суди Української РСР» дозволяла створювати суди в колективах чисельністю не менше 50 чоловік [2]. В ній відсутня вказівка на обов'язковість їх діяльності в усіх без винятку колективах з названою чисельністю.

В окремому випадку, за згодою вищих профспілкових органів або виконкомів відповідної районної чи міської Рад депутатів трудящих, суди могли бути створені і в менших колективах, ніж п'ятдесят чоловік. Потреба в них могла виникнути у зв'язку з віддаленістю малочислених колективів від своїх керівних організацій тощо. Іншим виходом із ситуації був розгляд справ малочислених колективів у судах, що діяли при вищих виробничих ланках певного відомства. Але тут

обов'язковою умовою була присутність представників від малочислених колективів задля забезпечення належного виховного впливу.

В разі потреби і можливості (близького розташування) товариський суд міг бути створений для колективів кількох однорідних підприємств чи установ, для декількох будинків. Траплялись випадки, коли у великих колективах товариські суди організовувалися по окремих цехах, виробничих підприємств, бригадах колгоспів тощо. Іноді поряд з цеховими існували загальні для підприємства товариські суди.

В літературі висловлюються різні думки про структурні форми судів. Одні автори висували пропозицію про обов'язкове створення у великих колективах кількох судів у цехах підприємств, бригадах колгоспів тощо, оскільки наявність у них лише одного суду нерідко приводила до того, що судді, які розглядали справу, зовсім не знали порушника: людям присутнім в залі засідань, він теж не завжди був відомий. На думку І. Михайловської такий стан різко знижував виховне значення засідань товариського суду, серйозно утруднював винесення обґрунтованого рішення, викликав значні організаційні труднощі при виборі місця і часу засідання суду, оповіщення колективу про наступне засідання тощо [4, с. 7-8].

М. Чередніченко з такими висновками не погоджується. Адже для уникнення цих незручностей достатньо обирати до судів представників цехів, виробництв, ділянок, бригад. Тоді завжди знайдуться люди, які добре знатимуть порушника. Що ж стосується організаційних труднощів, які можуть виникнути перед загальним для всього колективу товариським судом, то і їх при допомозі адміністрації та громадськості неважко позбутися [5, с. 40].

Г. Ліненбург та Н. Леонова виправдовують створення товариських судів у цехах, відділках, виробничих ділянках існуванням «специфіки» в низці галузей народного господарства: це – самостійні або

на довгий час ізольовані від основного складу працівників малочислені колективи, окремі члени яких потребують впливу на них товариських судів [6, с. 30].

Передбачалося, що структурні форми товариських судів, перебуваючи в залежності від рівня виховної роботи в колективі, разом з ним зазнають певних змін. З підвищенням свідомості людей, а, значить, і з зменшенням обсягу роботи для судів, може відпасти необхідність їх існування, наприклад, в складових частинах колективу. Замість них буде створено один загальний для всього колективу суд.

Процес організації товариських судів мав три стадії: підготовку до виборів і скликання виборних зборів; безпосередньо самі вибори; вибори голови товариського суду, його заступників і секретаря. Питаннями організації виборів судів займалися відповідні фабричні, заводські, місцеві комітети профспілок, правління колгоспів, виконавчі комітети місцевих Рад депутатів трудящих [2].

Радянські і профспілкові органи наглядали за доцільністю організації судів в тих чи інших колективах, допомагали їм правильно будувати їх структуру. Якщо в колективі товариського суду не було і він створювався вперше, названі органи проводили перед виборами роз'яснювальну роботу про значення і завдання громадських судів. Коли ж відбувалися перевибори, профкоми і виконавчі комітети місцевих Рад організовували звіти судів, що діяли досі. Їх вибори провадилися звичайно на загальних зборах. Вони визначали кількісний склад суду. У практиці зустрічалися суди з найрізноманітнішим кількісним складом – від чотирьох до двадцяти чоловік. Все залежало від конкретних місцевих умов.

До товариських судів повинні були входити авторитетні люди, що мали моральне право судити інших і могли розв'язувати складні питання виховання людини. Вони, як правило, не мали інших громадських доручень, оскільки безпосередня участь у товариському

суді вважалася важливим і почесним дорученням, що потребувало багато часу і енергії. В більшості судів застосовувався принцип поєднання молодих і старих кадрів.

У члени товариського суду висувати кандидатів могли як представники державних чи громадських організацій, так і всі учасники виборів. Запропоновані кандидатури обговорювалися загальними зборами, після чого проводилося відкрите голосування по кожній кандидатурі окремо. Обраними вважалися тільки ті кандидати, які дістали більшість голосів і більше половини від числа присутніх на зборах [2].

Збори обиралися товариським судом в цілому. Розподіл обов'язків між його членами відбувався після виборів. При цьому, як правило, був присутній представник місцевої влади Ради депутатів трудящих або профспілкової організації. На організаційному засіданні члени суду відкритим голосуванням обирали з свого складу голову та його заступника – одного чи декількох – і секретаря суду [5, с. 45-46].

Свої повноваження товариські суди виконували протягом двох років. Такий порівняно невеликий строк повноважень товариського суду встановлювався для того, щоб шляхом частішого оновлення його складу залучати широкі маси трудящих до участі в цих виборах.

Колективи трудящих, державні і громадські організації повинні були слідкувати за тим, щоб товариські суди під час перевиборів систематично оновлювалися. Це забезпечувало: постійне залучення до їх роботи широкого кола здібних людей; зростання свідомості робітників, обраних до товариських судів, підвищення їх вимогливості до себе, бо перебування в товариському суді, одержання морального права судити інших зобов'язує людину постійно дисциплінувати себе; сприяння засвоєнню все більшим числом громадян діючих норм радянського права, вихованню масової правосвідомості.

Отже, як бачимо, на початку 60-х рр. XX ст., а саме в період лібералізації системи судочинства, в Українській РСР відбувалось організаційне становлення товариських судів. У нашій вітчизняній історії це був досить позитивний досвід, коли громадськість брала активну участь у запобіганні та протидії різним протиправним вчинкам. І саме головне, товариські суди мали під собою досить здорову демократичну основу.

Список літератури:

1. Товариський суд // Енциклопедія Українознавства. – Львів: НТШ, 2000. – Т. 9. – С. 3232.
2. Положення про товариські суди Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – №. 35. – С. 730-735.
3. Махиня О. М. Залучення громадськості до підтримання правопорядку в українському селі (1959 – 1961 рр.) / О. М. Махиня, А. М. Черняк // Український селянин. Збірник наукових праць. – Вип. 11. – Черкаси, 2008. – С. 312-315.
4. Михайловская И. Б. Товарищеский суд / И. Б. Михайловская. – М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1961.
5. Чередниченко М. П. Товариські суди Української РСР / М. П. Чередниченко. – К.: Наукова думка, 1965. – 91 с.
6. Линенбург Г. А. Товарищеский суд на предприятии / Г. А. Линенбург, Н. Н. Леонова. – М.: Гос. изд-во. юрид. литературы, 1961. – 99 с.

Мельничук О. М.
студентка IV курсу напряму підготовки
«Музейна справа та охорона пам'яток
історії та культури»

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ТА НАУКОВО-ОСВІТНЯ РОБОТА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ЛУЦЬКОГО БРАТСТВА У 2017 РОЦІ

Музей історії Луцького братства – перший в Україні, присвячений окремій братській асоціації. Його zorganizували сучасний правонаступник історичного братства – Волинське крайове братство св. ап. Андрія Первозванного і Волинський краєзнавчий музей. Музей було відкрито на свято Воздвиження Чесного Хреста 27 вересня 2011 р. у приміщенні колишнього братського Хрестовоздвиженського монастиря у м. Луцьку.

Експозиція музею складається з 12 тематичних розділів, в яких прослідковано еволюцію та причини виникнення братств на теренах Київської митрополії, історичні етапи розвитку Луцького братства, його соціальний склад та організаційну структуру. Окремо в експозиції показано розвиток найголовніших луцьких братських інституцій: церкви, шпиталю, монастиря, школи та друкарні. Згідно рішення Волинської обласної ради від 26 грудня 2012 № 14/60 Музей історії Луцького братства з 1 січня 2013 року став відділом Волинського краєзнавчого музею [6].

Музей історії Луцького братства є одним із важливих науково-дослідницьких закладів у Волинській області. Тут працюють наукові співробітники, що мають значний досвід й цікаві доробки як у науково-фондовій, науково-експозиційній, так і у науково-дослідній роботі.

Науково-дослідна робота – один із головних напрямів діяльності Музею історії Луцького братства. Вона охоплює і наукове комплектування фондів, і наукову організацію обліку, збереження, дослідження пам'яток, їх атрибуцію, і написання концепцій, тематико-експозиційного плану, і наукове вивчення окремих краєзнавчих тем, і організацію на наукових засадах екскурсійної та просвітницько-масової роботи і т. д.

Починаючи з 2011 р., часу заснування музею, його наукові працівники досліджували матеріали з найрізноманітніших проблем історії Луцького Хрестовоздвиженського братства, які були використані для написання лекцій, наукових розробок, тематичних екскурсій, підготовки виставок, вдосконалення експозиції музею. Важливим напрямом науково-дослідної роботи стало дослідження і вивчення матеріалів за такими темами: «Українські братства як осередки національного життя», «Зародження та діяльність Луцького братства», «Установчі та статутні документи», «Суспільний склад братської організації», «Побут насельників монастиря», «Матеріальне забезпечення Луцького братства», «Св. мученик Данило Братковський», «Каліграфія Луцького гроду», «Луцьке історичне рукописання» [5].

Після відкриття музею його працівниками було доопрацьовано тематико-експозиційний план експозиції музею, підготовлено тематичні плани нових виставок, екскурсій, лекцій. Зокрема, у 2017 р. – це «Волинська віньєтка. Виставка з історії волинського шкільництва» (25 січня – 15 квітня) [4], до Міжнародного дня музею «Подорожуємо минулим: навчальна і тематична картографія» (16 травня – 20 липня), в рамках щорічного Фестивалю каліграфії «Простір літер» – «Каліграфія Луцького гроду». Документи Луцького замкового судового осередку XVII ст. з колекції Волинського краєзнавчого музею як пам'ятки рукописної спадщини» (15–17 липня), «Волинська рукопис-

на спадщина» (9 листопада), а також сценарії до різноманітних заходів. Наприклад, до Міжнародного дня музеїв 18 травня 2017 р. було розроблено і проведено музейне театралізоване дійство «Під прицілом Кліо: Луцьке братство», яке було організовано музеєм спільно із студентами спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Ще одним цікавим заходом став творчий захід, розроблений музеєм під назвою «Луцьке історичне рукописання. Візія майстра каліграфії Кирила Ткачова», який відбувся 29 березня 2017 р. [5].

Працівники музею історії Луцького братства беруть активну участь у різного роду конференціях. Окрім того, 28–29 вересня 2017 р. музей став організатором проведення міжнародної наукової конференції «Луцьке Хрестовоздвиженське братство – інституційний розвиток та місце в суспільному русі України та Білорусі» до 400-ліття Луцького братства (1617 р.) [3].

Співробітники працювали над упорядкуванням і редагуванням збірника її матеріалів. До нього включені доповіді та повідомлення з історії Луцького Хрестовоздвиженського братства, братського руху ранньомодерної доби, діяльності братських організацій. До прикладу, «Штрихи до просопографії Луцького братства. Павло Вишковський – відновлене ім'я за документом...1619 р.» (Бірюліна О.), «Форми матеріального забезпечення Луцького Хрестовоздвиженського братства та його правове оформлення в XVII – XVIII ст.» (Андрейчук Т.) і т. д. Статті чітко висвітлюють генезу, функціонування та внутрішню структуру організації Луцького братства [1; 2].

Також музей історії Луцького братства займається написанням історичних довідок, наприклад 21.06.2017 р. після проведення досліджень було надано відповідь відділу культури та туризму на звернення В. Г. Сарнацького про його родовід [5].

Значну увагу наукові співробітники цього відділу Волинського краєзнавчого музею приділяють науково-освітній складовій. Зокрема, підготовці і проведенню оглядових та тематичних екскурсій, прочитанню лекцій, організації творчих зустрічей, вечорів, масових заходів для молоді, зв'язкам з радіо, телебаченням, пресою тощо. Однією із основних форм такої роботи є проведення тематичних екскурсій по експозиції музею. Особливо велика увага приділяється роботі із учнями та студентами. Екскурсії для цієї категорії відвідувачів розроблені з врахуванням їх вікових особливостей та об'єму опорних знань, отриманих ними у процесі навчання. Так молодшим школярам пропонуються інтерактивні форми спілкування, в яких присутні елементи гри, вікторини, конкурси. Про це свідчать низка заходів, зорганізованих і проведених музеєм. До прикладу, інтерактивна екскурсія для дитячої аудиторії під назвою «За що я люблю Луцьке братство?», проведена музеєм спільно з вихованцями студії «Оле-арт» 30 травня 2017 р.; інтерактивна екскурсія для дітей молодшого шкільного віку «Чого і як навчали в Луцькій братській школі» для учнів 5 класу Луцької ЗОШ № 3, організована 14 червня 2017 р. спільно з студентами спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» та кафедрою документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки [5].

Для старшого шкільного віку та студентів у музеї організовуються майстерні та історичні години. Наприклад, до Дня української мови і писемності 9 листопада 2017 р. для старших учнів спеціального освітнього комунального закладу «Луцький навчально-реабілітаційний центр» було проведено літературно-історичну майстерню «Моя мова – живе слово», з демонстрацією виставки «Волинська рукописна спадщина».

Отже, науково-дослідна й науково-освітня робота є одними із основних напрямів роботи Музею історії Луцького братства. Його працівники активно досліджують невідомі сторінки історії діяльності Луцького братства і за допомогою сучасних та цікавих підходів до створення тематичних планів виставок, екскурсій, лекцій та сценаріїв до різноманітних заходів популяризують його значимість в житті та розвитку міста Луцька.

Список літератури:

1. Андрейчук Т. Форми матеріального забезпечення Луцького Хрестовоздвиженського братства та його правове оформлення в XVII – XVIII ст. // Луцьке Хрестовоздвиженське братство – інституційний розвиток та місце в суспільному русі України та Білорусі: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 400-літтю Луцького Хрестовоздвиженського братства, м. Луцьк, 28–29 вересня 2017 р.: наук. зб. / упоряд. О. Бірюліна, О. Карліна. – Луцьк, 2017. – 478 с.: іл. – С. 102-113.
2. Бірюліна О. Штрихи до просопографії Луцького братства. Павло Вишковський – відновлене ім'я за документом «Спис их мѣл Панов шляхты вѣывателей Воеводцтва Волынского» (1. IX. 1619 р.) // Луцьке Хрестовоздвиженське братство – інституційний розвиток та місце в суспільному русі України та Білорусі: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 400-літтю Луцького Хрестовоздвиженського братства, м. Луцьк, 28–29 вересня 2017 р.: наук. зб. / упоряд. О. Бірюліна, О. Карліна. – Луцьк, 2017. – 478 с.: іл. – С. 389-406.
3. Видано збірник матеріалів конференції, присвяченої 400-літтю Луцького братства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/vidano_zbirnik_materialiv_

konferenciji_prisvjachenoji_400_littju_luckogo_bratstva/2018-01-22-1538.

4. «Волинська віньєтка». Історія шкільництва мовою музейних експонатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kraymus.at.ua/news/volinska_vinetka_istorija_shkilnictva_movoju_muzejnikh_eksponativ/2017-02-02-1184.
5. Звіт Музею історії Луцького братства за 2017 р. Рукопис. – Луцьк. – 7 с.
6. Музей історії Луцького братства – відділ Волинського краєзнавчого музею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/index/muzej_istoriji_luckogo_khrestovozdvizhenskogo_bratstva_xvii_xxi_stolit/0-66.

Набока С. В.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії світового українства
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний період світової історії характеризується процесами інтеграції та глобалізації, які протікають бурхливо, болісно та неоднозначно.

Невід'ємною й закономірною частиною глобалізації є закріплення в сучасних соціумах цінностей толерантності, політкоректності, рівності расових, національних, релігійних меншин та проведення політики мультикультуралізму. Адже в глобалізованій економіці потрібно щоб в одному мегаполісі нормально уживалися й працювали люди різних націй, релігій, психотипів, цінностей...

Крім того, подальший розвиток демократії визначає становище, коли політики намагаючись отримати голоси зростаючих національних, релігійних, статевих чи соціальних меншин все більше враховують їх побажання та інтереси. Саме ці фактори в основному й детермінують вищенаведену політику й просування згадуваних цінностей.

Уникнути, відсторонитися чи залишитися поза процесами глобалізації практично неможливо. Альтернативою виступає фактично самозакриття такої країни, що детермінує для неї гарантоване відставання в економіці, науці, освіті... Подібні країни (прикладом може слугувати Північна Корея) приречені до маргінального існування.

Значною мірою залучення соціумів та держав до інтеграційних і глобалізаційних процесів визначається елітою країн. Особливо визначальною роль еліти є в консервативних, антидемократичних чи слаборозвинутих країнах. Проте абсолютна більшість еліт, навіть в країнах що мають специфічне культурне забарвлення, реакційні чи консервативні політичні та економічні системи, в тій чи іншій мірі також вимушені та й власне самі бажають теж долучитись до процесів глобалізації. І не лише тому, що «самозакриття» від глобалізації продукує відсталість й слабкість їх країн, але й від того, що більшість еліт й самі прагнуть отримати доступ до світової медицини, освіти, культури, технологій, стандартів споживання, комфорту, безпеки, можливості мандрівок, прагнуть мати власність в інших куточках світу, інтегруватися у світову еліту.

Еліта пострадянських європейських країн в цьому відношенні не є винятком, вона також прагне долучитись до процесів інтеграції та глобалізації [1, с. 221]. Вищенаведені мотиви для пострадянської еліти доповнюються також її нагальними потребами забезпечення вигод від збування «сировинної» продукції власних країн на світовому ринку, необхідністю ефективного зберігання та вкладання за кордоном «зароблених» у власних країнах коштів, а також гарячим її бажанням отримати «запасні аеродроми» задля власної безпеки та подальшого життя своїх сімей, особливо у випадку політичних та соціальних небезпек на Батьківщині.

До того ж і населення східноєвропейських країн пострадянського простору, внаслідок отриманих в 1990-рр. свобод, існуючого досить високого рівня освіти та бажання наблизити свої країни до правових та економічних стандартів цивілізованого світу, також вимагає глибшої інтеграції та глобалізації. Власне «кольорові революції» останнього часу певною мірою й відбивають ці тенденції [2, с. 119].

Глобалізація відкрита практично для всіх країн, незалежно від їх економічних, політичних, ідеологічних систем, культури чи релігії. Виняток становлять хіба що агресивні військові чи теократичні режими, котрі проповідують масштабні війни та геноцид. Звичайно вважається, що запорука успіху й більші можливості в інтеграції відкриваються країнам з ліберально-демократичним устроєм. Та й світова спільнота чинить певні обмеження для країн де порушуються права людей й демократичні засади [3, с. 39]. Однак, оскільки сучасна глобалізація ґрунтується перш за все на економічних підвалинах, то головним фактором включення в глобальний світ виступає все ж економічна доцільність. І той же Китай, незважаючи на свій однопартійний та антидемократичний режим, цілком успішно інтегрується в глобалізований світ.

Варто сказати, що глобалізація та інтеграція несуть в собі як позитивні так і негативні наслідки для включених в ці процеси соціумів. Причому отримання максимуму вигод внаслідок впливу цих процесів для конкретних країн та суспільств, визначається дією ряду необхідних факторів.

Перш за все, найбільші вигоди від глобалізації отримують країни, що першими включились в ці процеси й стали їх лідерами та засновниками. Вони закріплюють за собою максимальні переваги й преференції в економічній, технологічній, соціальній, фінансовій, політичній та правовій сферах. Найкраще це ілюструється становищем в сучасному Європейському Союзі, де найбільшими лобістами європейської інтеграції виступають Німеччина та Франція [4, с. 97]. Оскільки саме вони мають від цього найбільший профіт і фактично диктують та визначають становище та розвиток ЄС. Країни, котрі пізніше вступають до ЄС, змушені згоджуватися з тими умовами та правилами, які визначені його «засновниками» й водночас найбільш економічно потужними державами Європи.

Крім того, важливим чинником, що впливає на максимальну успішність при «включенні» в світові глобалізаційно-інтеграційні процеси, виступає стан економіки, рівень суспільно-політичної організованості та реальної незалежності країни. Так приміром Китай, незважаючи на те, що втягнувся в глобалізаційні процеси досить пізно, однак завдяки потужній економіці, суспільній єдності та чіткій політико-адміністративній машині зміг досить успішно, вдало й на власних умовах інтегруватися в ці світові процеси.

Ще одним можливим чинником, щоправда лише відносно успішної інтеграції, може виступати політико-географічний фактор. Так наприклад, відносно успішна інтеграція прибалтійських республік визначається в основному невеличким розміром цих країн, певним рівнем суспільства та еліти, а головне послідовною політикою Захо-

ду щодо інтеграції цих республік перш за все з політичних та іміджевих міркувань [5, с. 3].

Розглядаючи в цих аспектах східноєвропейські пострадянські країни, можна зробити однозначний висновок – подібних «пом'якшувальних» чи вигідних факторів вони не мають. Економіка їх слабка та «сировинна»; суспільство часто розколоте, перебуває у стані фрустрації, дезорієнтоване й не бачить перспектив; освітній, професійний та фізичний рівень населення знижується; політико-адміністративні системи цих країн неефективні, корумповані й переживають перманентні політичні кризи; їх економічна та політична незалежність досить сумнівні; ці держави «підключаються» до глобалізаційно-інтеграційних процесів пізно, в становищі власної слабкості й на чужих умовах... Таким чином в сучасних обставинах глобалізації, вони мають набагато гірші стартові умови й гіркі перспективи.

В додаток до цих «мінусів», місцева еліта намагаючись отримати підтримку вітчизняного ліберального електорату, а також світового істеблішменту, міжнародних організацій та західної громадськості періодично намагається в своїх країнах активно утверджувати і впроваджувати супутні й досить сумнівні цінності глобалізації: мультикультуралізм, лобіювання інтересів сексменшин, ювенальну юстицію.

Така політика тим охочіше проводиться місцевими елітами, оскільки нею вдало можна маскувати непопулярні й провальні заходи перед власним населенням; здійснювати ефективне маніпулювання свідомості власної та світової громадськості, відволікаючи його та мімікруючи під «демократичні глобальні цінності», а головне – така політика практично нічого не коштує місцевій еліті [6, с. 181]. Адже наприклад проводити провокативні та резонансні «марші рівності» набагато легше і вигідніше ніж розвивати до європейських демократичних стандартів національну судову систему чи приймати законо-

давчі антикорупційні заходи. Ну а в контексті політики мультикультуралізму (чи інтернаціоналізму) допуск величезної кількості дешевих і безправних робітників-мігрантів з Азії (як наприклад практикується в РФ) ще й є надзвичайно вигідним для місцевої еліти.

Проте головним фактором неминучого та саме малоуспішного формату світової інтеграції для східноєвропейських пострадянських країн становить той чинник, що можливості доступу до благ глобалізації відкриті для представників фактично будь-якої пострадянської еліти (якщо вони не запламували себе занадто одіозними злочинами й не претендують на рівність зі світовою елітою). Саме ця визначальна обставина детермінує негативні глобальні перспективи для більшості східноєвропейських пострадянських країн.

Оскільки виходячи з цього, для космополітичної еліти нових незалежних пострадянських держав набагато простіше, зручніше, легше, безпечніше, дешевше й вигідніше вивозити місцеві ресурси, кошти й свої сім'ї за кордон та вкладати гроші, купувати нерухомість й облаштовувати родини знову ж таки саме за кордоном. Це продукує компрадорський характер пострадянської еліти, відсутність у неї потреби вкладатись в розвиток своєї Батьківщини, захищати її інтереси, турбуватись про народ та про майбутнє власної країни... Отже територія, ресурси й населення власної держави розглядаються виключно як тимчасове місце заробітку та товар для вигідного гендлю [7, с. 2]. А власне проживання та майбутнє своєї родини планується за кордоном в глобалізованому світі.

Отже підсумовуючи можна відзначити, що незважаючи на певні плюси від включення східноєвропейських пострадянських країн у світові процеси глобалізації та інтеграції, загалом хід, перспективи та наслідки інтеграції в глобальні світові процеси відбуваються у них за одним з найгірших сценаріїв.

Список літератури:

1. Орлова Т. В. Історія сучасного світу: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 551 с.
2. Соловей В. Д. Революtion. Основы революционной борьбы в современную эпоху. – М: Эксмо, 2016. – 221 с.
3. Гельман В. Уроки украинского // Политические исследования. – 2005. – № 1. – С. 32-51.
4. Лукінов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ століття). – К., 1997. – 235 с.
5. Бодрук О. Цілеспрямованість, рішучість і послідовність – характерні ознаки політики країн Балтії // Стратегічна панорама. – 1999. – № 3. – С. 2-4.
6. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 321 с.
7. Лановий В. Бермудський трикутник обкрадання – Економічна правда, 13 листопада 2015 р. – С. 2.

Тренкін Ю. В.
*здобувач кафедри історії
та культури України*

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди
м. Переяслав-Хмельницький, Київська область, Україна

КЕРІВНИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВНИХ ТОВАРИСТВ ПЕРІОДУ НЕДОСТАТНЬО РОЗВИНУТОГО ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА: ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ

Метою статті є розкриття особливостей соціального представництва в керівних органах сільськогосподарської кооперації періоду нової економічної політики (1921–1929 рр.) та впливу на формування даного представництва тогочасного партійного радянського керівництва.

Питання щодо соціального складу учасників сільськогосподарської кооперації, і особливо її керівного складу, мало не лише економічний характер, а й політичний, так як передбачало залучення до кооперації в першу чергу середняцького прошарку і особливо бідноти не лише для економічного її піднесення, а й з метою політичного впливу на заможні прошарки села, так як правляча в роки непу більшовицька партія побоювалась впливу «куркульства» на селянські маси та невідповідних для неї змін в соціальній атмосфері на селі. На жаль, як зазначає сучасний дослідник В. Паскаленко, радянська влада нав'язувала селянству власні цінності та ідеали, наскрізною тезою яких стала думка про те, що „куркуль» (а в реальності – це заможний селянин-трудар – Ю. Т.) – це глитаї, експлуататор бідняка [6, с. 15].

Варто зазначити, що класифікація соціальних груп селянства в невідомий період була не єдиною і відрізнялася за тим, який зміст в

неї вкладали. Якщо говорити про так зване соціальне наповнення, то все сільське населення поділялося на незаможників, середняків і заможників. Такий поділ є найбільш вживаним і в літературі, і в обігу. Проте, якщо в класифікацію вкладали більше економічного змісту, то використовували класифікацію, ініційовану Центральним статистичним управлінням (ЦСУ) в 1927 р. Останнє розробило власну класифікацію соціальних груп селянства за ступенем заможності господарства, виокремивши такі групи: малосилі господарства, нижчесередні господарства, середні господарства, вищесередні господарства та міцні господарства [2, с. 62].

Визначення соціальної структури селянства було не власне українським питанням, а мало всесоюзні масштаби. Так, в 1927 р. Рада Народних Комісарів СРСР ініціювала діяльність спеціальної комісії з метою розробки основних показників визначення соціальної структури селянства. До складу комісії ввійшли представники Раднаркому, Комуністичної академії, ЦСУ та Держплану. На нашу думку, їх класифікація носила більш виражений ідеологічний характер і пропонувала розділити сільське населення на наступні соціальні групи: 1) пролетарське господарство; 2) бідняцьке господарство; 3) середняцьке господарство (малися на увазі дрібні товаровиробники); 4) глितайське господарство (куркульське, дрібні капіталісти) [5, с. 31].

Проведене в середині 1923 р. анкетне дослідження дало наступні результати: на 1 серпня 1923 р. соціальний склад членів сільськогосподарської кооперації був таким: незаможних господарств – 45%, середняцьких – 43%, заможних – 12% [8]. Відповідно, змінюється загальна динаміка кількості кооперованих селянських господарств, яка на кінець 1923 р. об'єднувала лише до 7% селянських господарств, а на кінець 1924 р. їх кількість становила вже понад 12% [1, с. 7].

На підставі річних звітів кооперативних товариств і беручи до уваги основні показники соціально-економічного стану різних груп

сільських господарств, керівники кооперативного руху ситуацію, наприклад, в 1925 р. оцінюють як таку, коли в переважній більшості показників переважають середняцькі соціальні групи.

Попри активну політику втягування в кооперацію незаможників, результатом якої було зростання їх кількості в кооперативних товариствах, заможні групи селянства все ще займали значні позиції. Як зазначає сучасний український дослідник доби непу В. Лазуренко, «курс радянської влади на залучення заможного селянина до сільськогосподарської кооперації, в той же час передбачав недопущення його до її керівних органів: правлінь, наглядових рад, ревізійних комісій» [4, с. 172-174].

«Куркуля в кооперацію потрібно обов'язково допустити... але не потрібно допускати в правління товариств... В правлінні товариств навіть один куркуль буде небезпечним. Куркуль – людина розумна й досвідчена. У складі правління він може повести за собою десять некуркулів»», – так в 1925 р. висловився щодо участі в керівному складі сільськогосподарської кооперації економічно міцного селянства більшовицький лідер Й. Сталін [4, с. 172-174].

Як зазначає В. Лазуренко, незважаючи на позицію й. Сталіна «...ряд тверезодумаючих представників влади намагались протистояти цьому. Так, наприклад, нарком земельних справ СРСР А. Смірнов не лише на закритих нарадах, але і в своїх публічних виступах вказував, що в реальному житті дуже часто будь-який старанний середняк розцінюється місцевими комуністами як куркуль, внаслідок чого політика по накопиченню капіталу в сільському господарстві і селянських кооперативах могла бути доведена до абсурду. Тому А. Смірнов висловився за доцільність вибрання заможних селян у керівні органи сільськогосподарських кооперативів» [4, с. 174].

Проте на місцях владні органи вперто проводили ортодоксальну «партійну» лінію. Коли незважаючи на протидію владних органів се-

сянство виходячи із господарської доцільності, обирало вмілих, досвідчених господарів до складу Правлінь, Наглядових рад, Ревкомісій, то їх тут же намагались позбавити керівної ролі. Статистичні дані переконливо засвідчують даний факт. Так, у 1925–1927 рр. заможні селяни становили в правліннях, наглядових радах та ревкомісіях трохи більше 1% чисельного складу правління. За даними самих кооперативних товариств в органах правління вони становили лише 0,8% (для порівняння: незаможні селяни складали 55,8%, середняки – 43,4%), в наглядових радах – 1,5% (для порівняння: незаможні селяни складали 52,8%, середняцькі – 45,7%), в ревкомісіях – 1,3% (для порівняння: незаможні селяни складали 54,7%, середняцькі – 44%) [4, с. 174].

Усвідомлено селянство непівської доби розуміло, що до складу керівних органів сільськогосподарської кооперації повинні входити заможні селяни, які власною наочною практикою довели своє вміння господарювати раціонально, ефективно і прибутково. З цього випливала суттєва фактична розбіжність даних про соціальний склад кооперативних правлінь поданих самими кооперативними товариствами та аналогічних даних поданих ЦСУ України. За його даними відсоток заможних селян у сільськогосподарських кооперативних правліннях був незрівнянно вищим, ніж те, що показували самі кооперативні установи – 15%, в наглядових радах – 16,7%, в ревкомісіях – 15,8% [4, с. 175].

Звітно-перевиборні збори кооперації у 1929 р. привели до зменшення, на той час уже і так не досить великої кількості заможних селян у складі її керівних органів. Так, у складі правлінь сільськогосподарської кооперації кількість заможних селян зменшилась на 56% (для порівняння: кількість представників незаможного селянства збільшилась на 93%; кількість середняків зменшилась на 11%), а у складі ревкомісій на 53% (для порівняння: кількість представників

незаможного селянства збільшилася на 47%, кількість середняків зменшилися на 17%) [4, с. 175].

Що стосується соціального складу правлінь сільськогосподарських товариств (дані за 1927 р. та 1929 р.), то в останні роки кооперації правління було представлене такими соціальними групами як незаможники: 49,3% і 63,8% відповідно; середняки: 42,3% та 24,5%; заможні: 0,9% та 0,1% (підрховано за: [3, с. 29; 7, с. 5-17]).

А от, що стосується політики партії щодо зміцнення сільськогосподарської кооперації партійними працівниками, то ситуація з динамікою росту їх кількості в складі правлінь сільськогосподарських товариств була наступною: 1927 р.: члени КП(б)У – 7,8%; члени ЛКСМУ – 1,1%; члени Комітетів незаможних селян (КНС) – 41,8%. 1929 р.: члени КП(б)У – 24,1%; члени ЛКСМУ – 7,5%; члени КНС – 62,5% (підрховано за: [3, с. 29; 7, с. 15-17]).

Як бачимо із вище приведеного, напередодні суцільної колективізації відбувалось тотальне усунення економічно міцного і авторитетного у селянському середовищі заможного селянства від керівництва кооперацією. Все це цілком відповідало директивам, що їх подавав Всеукраїнський союз сільськогосподарської кооперації «Сільський господар» периферії під час підготовки до перевиборів та самих перевиборів в органи кооперації, виконуючи директивні настанови найвищих партійно-урядових органів.

Отже, в роки непу саме через кооперування бідноти і надання їй значної кількості переваг радянське керівництво намагалось посилити свій контроль за сільськогосподарською кооперацією зсередини і забезпечити в ній достатньо міцні позиції. Селянство добре розуміло, що до складу керівних органів сільськогосподарської кооперації повинні входити заможні селяни, які власною наочною практикою довели своє вміння господарювати раціонально, ефективно і прибутково. Політика ж штучного обмеження чисельності заможного се-

лянства серед членів правлінь, а нерідко і пряме їх звільнення як «неблагонадійних», негативно позначилось на якості керівництва практичною роботою кооперативних товариств.

Список літератури:

1. Батюк І. Робота сільськогосподарської кооперації на Україні в 1924 р. / І. Батюк // Земельник: місячник. – 1925. – № 2 (лютий). – С. 4-12.
2. Дідусенко А. Система сільськогосподарського кредиту на Україні (1923–1928 рр.) / А. Дідусенко. – Х.: Радянський селянин, 1929. – 122 с.
3. Кооперована громада. – 1929. – № 16.
4. Лазуренко В. М. Куркуль чи господар? Селянська економіка як соціальна категорія / В.М. Лазуренко. – Черкаси: «Ваш Дім», 2005. – 220 с.
5. Німчинов Т. Аналіз роботи сільськогосподарського кредитового товариства / Т. Німчинов. – Х.: Книгоспілка, 1927. – 148 с.
6. Паскаленко В.Є. Заможне селянство в сільськогосподарській кооперації України (1921–1929 рр.): соціально-економічний аспект [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Паскаленко Владислав Євгенович; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2006. – 20 с.
7. Сільський господар. Звіт за 1927-28 операційний рік (1 жовтня 1927 р. – 1 жовтня 1928 р.). – Х.: Сільський господар, 1929. – 116 с.
8. Украинский экономист. – 1923. – 8 августа.

Юрина О. В.
студентка

Науковий керівник: Маринченко Г. М.
*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії*

Навчально-науковий інститут історії, політології та права
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

СУЧАСНІ НАГОРОДИ УКРАЇНИ

Багато людей прагне суспільного визнання. Однією з форм заохочення є нагородні системи, які встановлюються у різних державах. Їхнє завдання – відзначення найкращих серед загалу громадян. Але в реальному житті далеко не завжди саме гідні отримують нагороди – часто ордени і медалі прикрашають груди марнославців, які всіма засобами намагаються отримати відзнаку. Тому ставлення суспільства до державних нагород досить неоднозначне.

Ось незалежна Українська держава існує вже 20 років, а більшість її громадян має слабку уяву про сучасну українську нагородну систему. Сама система призначена для нагородження і за бойові заслуги, і за трудові здобутки, і за різноманітні благородні вчинки. Чому ж вона не користується особливою повагою в очах рядових громадян?

Державні нагороди України – вища форма відзначення громадян України за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною (згідно із Законом України № 1549-III від 16 березня 2000 р. «Про державні нагороди України») [1].

Законом України «Про державні нагороди України» встановлено такі види державних нагород: звання Герой України (вища ступінь відзнаки); орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентський знак відмінності. Їх ми і розглянемо в даній статті.

Звання Герой України – державна нагорода України, найвищий ступінь відзнаки в Україні, що присвоюється громадянам України за здійснення визначного героїського вчинку або визначного трудового досягнення. Героєві України вручається орден «Золота Зірка» за здійснення визначного героїського вчинку або орден Держави – за визначні трудові досягнення.

Звання Герой України може бути присвоєно, як виняток, посмертно іноземцю, нагородженому орденом Героїв Небесної Сотні, за здійснення визначного героїського вчинку, пов'язаного з відстоюванням конституційних засад демократії, прав і свобод людини під час Революції Гідності (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.).

Особі, удостоєній звання Герой України, вручаються нагородні атрибути звання Герой України: орден «Золота Зірка», або орден Держави, Грамота про присвоєння звання Герой України, мініатюра ордену, посвідчення про присвоєння звання Герой України. Для орденів відзнаки Президента України «Герой України» було передбачено, що мініатюра ордену є копією відповідного ордену у зменшеному вигляді. На відміну від мініатюр орденів відзнаки Президента України «Герой України», мініатюра орденів «Золота Зірка» та Держави звання Герой України єдина, виготовляється із золота і має форму п'ятикутної зірки з гладкими двогранными променями з лицьового боку. У центрі зірки вміщено рельєфне зображення Знака Княжої Держави Володимира Великого.

Діаметр кола, описаного навколо зірки, – 33 мм. Зворотний бік мініатюри плоский з написом рельєфними літерами «Герой Украї-

ни». Зірка за допомогою кільця з вушком з'єднується з колодкою, яка має форму прямокутної металевої пластинки висотою 19 мм і шириною 27 мм. Верхня і нижня частини колодки мають прорізи, через які поверхню колодки обтягнуто муаровою стрічкою шириною 24 мм зі смужками синього та жовтого кольорів. На зворотному боці колодки є застібка для прикріплення мініатюри до одягу [2].

Відзнака «Іменна вогнепальна зброя» – державна нагорода України для нагородження офіцерського складу Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Державної спеціальної служби транспорту, поліцейських та державних службовців, які мають офіцерське звання, за визначні заслуги у забезпеченні обороноздатності України, недоторканності її державного кордону, підтримці високої бойової готовності військ, зміцненні національної безпеки, боротьбі зі злочинністю, захисті конституційних прав і свобод громадян, за бездоганну багаторічну службу, зразкове виконання військового та службового обов'язку, виявлені при цьому честь і доблесть.

Відзнакою Президента України «Іменна вогнепальна зброя» є пістолет моделі Форт-12, корпус якого виготовляється з легованих конструкційних сталей, а рукоятка – з благородних порід дерева. Пістолет має заводське маркування, товарний знак, а також пластинку, на якій гравірується прізвище, ім'я, по батькові нагородженого. Зовнішні деталі корпусу пістолета і рукоятки прикрашено художньою декоративною різьбою.

Затвор і рамка пістолета посріблені, а курок, важіль запобіжника, затворна затримка, мушка, цілик, спусковий гачок, кнопка фіксатора

магазину, гвинти кріплення накладної рукоятки – з жовтого металу [3].

Почесне звання України – державна нагорода України. Почесні звання України присвоюються особам, які працюють відповідній галузі економічної та соціально-культурної сфери, як правило, не менше десяти років, мають високі трудові досягнення і професійну майстерність, якщо інше не встановлено положенням про почесне звання України.

Почесні звання є поширеними у міжнародній практиці для відзначення важливих для суспільства досягнень. Почесне звання «Народний артист України», «Народний архітектор України», «Народний вчитель України», «Народний художник України» є вищим ступенем відповідного почесного звання «Заслужений артист України», «Заслужений архітектор України», «Заслужений вчитель України», «Заслужений художник України» та може присвоюватися, як правило, не раніше ніж через десять років після присвоєння відповідного почесного звання «Заслужений».

Всі почесні звання є рівнозначні між собою, крім тих, що мають ступені. Присвоєння почесних звань України, за винятком тих, що мають ступені, вдруге не провадиться. Присвоєння почесного звання помертньо не провадиться [1]. Автор дизайну знаків – художник О. Руденко.

Відзнака Президента України – нагорода, встановлена Президентом України; державна нагорода України (з 2000 р.). 16 березня 2000 р. Верховна Рада України прийняла закон «Про державні нагороди України» [1]. Практично всі діючі на момент прийняття закону відзнаки Президента України стали окремими державними нагородами, вже без статусу відзнак Президента.

Законом також було рекомендовано Президентів України привести свої укази у відповідність із цим Законом. Всупереч цьому,

Президент Л. Д. Кучма вніс зміни до указів (та затверджених указами статутів, положень та описів нагород) лише щодо деяких нагород; для решти продовжують діяти положення щодо відповідних відзнак Президента України. Разом з тим, законом визначено, що одним з видів державних нагород є президентська відзнака.

В подальшому Президентами України Л. Д. Кучмою, В. А. Ющенком, В. Ф. Януковичем та П. О. Порошенком Указами засновані нові президентські відзнаки, які, таким чином, мають статус державних нагород [4].

Список літератури:

1. Закон України від 16 березня 2000 року № 1549-III «Про державні нагороди України».
2. Бузало В. Й. Герой України // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2004. – С. 94.
3. Указ Президента України від 29 квітня 1995 року № 341/95 «Про заснування відзнаки Президента України «Іменна вогнепальна зброя».
4. Катаргіна Т.І. Державні премії України // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2004. – Т. 2: Г-Д. – 518 с.

НАПРЯМ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК

Леви́нець С. В.

аспірант відділу розвитку політичної системи

Національний інститут стратегічних досліджень

м. Київ, Україна

ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Неодмінною умовою становлення прогресивної демократичної держави та формування нації є зародження та розвиток суспільних інститутів, що утворюють громадянське суспільство.

Саме громадянське суспільство і різноманітні групи інтересів є суб'єктами забезпечення суспільної безпеки. На мою думку, насамперед саме суспільна безпека забезпечує захист інститутів громадянського суспільства, серед яких одними з ключових є групи інтересів, дієвість яких зумовлює досягнення внутрішньополітичної стабільності. Якщо громадянське суспільство не має належного рівня розвитку, то для забезпечення політичної стабільності, держава застосовує жорсткі, іноді навіть репресивні методи. Державна влада прагне до панування над усіма сферами життя і при відсутності належного громадянського контролю держава перетворюється на тоталітарну. Відтак пріоритетними стають силові способи вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем, а не прагнення до гармонізації інтересів різних соціальних груп.

При недостатньому рівні розвитку громадянського суспільства, громадські організації та групи інтересів не приймають належної

участі у формуванні засад національної безпеки, зовнішньої та внутрішньої політики, цим займаються владні (різні гілки влади) та залежні від них квазігромадські структури, які мають іноді різноспрямовані інтереси, що призводить до постійного конфлікту між ними і в свою чергу зумовлює різке зниження ефективності функціонування основних державних інституцій, масові порушення законності і правопорядку, зростання соціальної нестабільності, виникнення конфліктів на конфесійній, етнічній і регіональних основах, зростання злочинності та корупції.

Потрібно чітко відзначити, що система національної безпеки в правовій демократичній державі повинна обов'язково передбачати наявність громадянського суспільства в загалом та груп інтересів зокрема як повноправного суб'єкта відносин, оскільки сфера безпеки не може бути тільки монополією держави [1, с. 261].

Основою групи інтересів є соціальна група, що сформувалася на основі спільного інтересу, але в той же час не всі з числа таких груп стають групами інтересів. Будь-яка група має деякі загальні інтереси, а також цінності й інші характеристики, але цього ще недостатньо, щоб стати групою інтересів. Вони мають представляти свої інтереси в суспільстві таким чином, аби вони були визнані ним і спонукати його інститути, як у сфері громадянського, так і політичного суспільства, до дій, спрямованих на їхнє задоволення та інституціоналізацію. Організованими групами інтересів вони стають лише в тому випадку, якщо вони легітимізуються і їхній інтерес артикулюється в суспільному середовищі, тобто виражається як наполеглива вимога, що спонукає структурні елементи громадянського суспільства і/або органи державної влади здійснювати практичні дії, що сприяють реалізації цих вимог, у кінцевому рахунку – їхній інституціоналізації [2, с. 42].

Аналізуючи діяльність організованих груп інтересів в сфері національної безпеки, слід зазначити, що в розвинутих демократичних країнах групи інтересів та громадські організації приймають активну участь у розробці проблем національної безпеки як повноправні партнери держави. Вони здійснюють розробки незалежних альтернативних концепцій, стратегій і програм в галузі безпеки.

В Україні поки що відсутня ефективна система громадського контролю в системі національної безпеки держави. В новому законі «Про національну безпеку» зазначено про введення цивільно-демократичного контролю над силовими структурами, але чіткі механізми цього контролю не прописані. Крім того позитивні моменти, які прописані в цьому законі можуть так і залишитися на рівні декларацій. Потрібно прагнути до чіткого визначення рольових функцій організованої громадськості на засадах рівноправного соціального партнерства з владними структурами у створенні та впровадженні ефективних механізмів забезпечення свободи й безпеки громадян України, захисті набутої чесним шляхом власності, подоланні чиновницького свавілля та запобіганні подальшій олігархізації влади, корпоративно-клановій державності та деструктивній громадській самоорганізації[3, с. 24].

Дослідники А. Качинський, В. Крутов, О. Корнієвський, В. Кулик, О. Гончаренко, Р. Джангужин, Е. Лисицин, Г. Новицький та інші пропонують здійснити ряд кроків по створенню дієвого громадянського контролю в даній галузі. Для цього потрібно здійснити ґрунтовний аналіз механізмів контролю над системою національної безпеки, які існують на даний момент. В подальшому розробити методологічні засади ефективного громадянського контролю і комплекс заходів, спрямованих на стимулювання консолідації діяльності громадянських структур у даній сфері. Для реалізації даних кроків потрібно розробити проекти нормативно-

правових документів, які б здійснювали законодавче забезпечення громадського контролю. Зокрема бажано підготувати проект Закону «Про громадянський контроль над системою національної безпеки України», провести його громадське обговорення з метою вдосконалення його положень та роз'яснення наслідків впровадження даного закону у соціальну практику та лобювати його прийняття [4].

Здійснюючи аналіз діяльності груп інтересів як суб'єктів забезпечення національної безпеки України потрібно зазначити деякі істотні перешкоди на шляху активізації їх діяльності у безпековій та інших сферах:

- недосконалість нормативно-правової бази забезпечення діяльності груп інтересів, що потребує і вдосконалення зазначених вище законодавчих актів, і ухвалення на законодавчому рівні законів про неприбуткові (неприбуткові) організації, про волонтерську діяльність; внесення змін до інших юридичних актів, зокрема, у частині регламентації механізму та умов надання безпекових послуг неприбутковими організаціями;

- непрозорий характер проведення конкурсів із залучення бюджетних коштів для фінансування соціально значимих, в тому числі й безпекових проектів, що реалізуються за участю недержавних організацій;

- відсутність паритетного розвитку держави, громадського й приватного секторів, коли держава бере на себе ті проблеми, які недержавні інституції не в змозі розв'язувати. Залишається невизначеним законодавче врегулювання у таких ключових для організацій громадянського суспільства сферах, як державні замовлення на їхні послуги, надання благодійної допомоги, правової допомоги громадянам (не знайшла свого відповідного відображення в процесуальних кодексах України), збільшення виплат з державного

бюджету адвокати-кампаній, доступ до публічної інформації, створення суспільного телебачення й радіомовлення тощо.

Отже, недосконалість вітчизняного правового поля щодо повноцінного функціонування різних форм громадської самоорганізації та типів громадських об'єднань, незацікавленість органів влади в партнерській співпраці, неструктурованість діяльності груп інтересів, зокрема неурядових аналітичних центрів (НАЦ), надмірність повноважень державних органів щодо здійснення контролю за їхньою діяльністю, загалом – дефіцит політичної культури й взаємної довіри стримує запровадження постійно діючої ефективної системи (механізмів, інструментів, технологій) взаємодії органів влади з групами інтересів та іншими громадськими об'єднаннями. За слушним висновком А. Колодія, сьогодні організації третього сектору в Україні потребують розробки законодавчо визначених повноважень у системі національної безпеки держави, зокрема актуалізується проблема розробки та прийняття окремого закону України про взаємодію органів влади і громадських організацій, який окреслював би межі участі суб'єктів взаємодії у процесі прийняття та реалізації державно-управлінських рішень [5, с. 14].

Підсумовуючи, слід зазначити, що громадянське суспільство і різноманітні групи інтересів є суб'єктами забезпечення національної безпеки. Але на сьогодні в Україні поки що відсутня ефективна система громадського контролю в системі національної безпеки держави. Відтак широка проблематика громадянського суспільства має знайти своє відображення в спеціальних доктринально-політичних документах та нормативно-правових актах, які визначали б основні параметри безпеки, форми й засоби її забезпечення, адекватні сучасним реаліям суперечливого розвитку українського суспільства, складним його трансформаціям в таких важливих

сферах життєдіяльності, як внутрішньополітична, економічна, соціальна, духовна, інформаційно-комунікативна, екологічна, а також у сфері суспільної безпеки.

Список літератури:

1. Боренько Я. Інтерпретація концепції груп інтересу у дослідженні політичного процесу в Україні / Я. Боренько // Вісник Львівського національного університету. Сер. Філософські науки. – 2001. Вип. 3. – С. 261-268.
2. Цвих В. Ф. Сучасні підходи для визначення сутності та меж функціонування груп інтересів/тиску / В. Ф. Цвих // Людина і політика. – 2002. – № 1. – С. 41-53.
3. Громадський контроль і система національної безпеки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/gromadyanskiy_kontrol_i_sistema_natsionalnoyi_bezpeki_ukrayini-29544.html.
4. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави: монографія / О. А. Корнієвський – К.: Альтерпрес, 2010. – 396 с.
5. Колодій А. Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні / А. Ф. Колодій. Монографія. – Львів: Видавництво «Червона Калина», 2002. – 272 с.

Максименко О. О.
*провідний соціолог відділу методології
та методів соціології*

Інститут соціології Національної академії наук України
м. Київ, Україна

ЗГАДУЮЧИ 86-Й: ЧОРНОБИЛЬ ТА ПОЛІТИКА «ГЛАСНОСТІ»

До 1986 року Чорнобиль був звичайним невеликим містом українського Полісся – яке, втім, вело свою історію ще з часів Київської Русі. Перша письмова згадка про Чорнобиль датується 1193 роком: в Іпатіївському літописі зазначається, що «князь Вишгородський і Туровський Ростислав – син Великого князя Київського Рюрика – їхав з ловом від Чорнобиля до Торцийського» [9].

26 квітня 1986 року 14-тисячний Чорнобиль віддав своє ім'я одній з наймасштабніших техногенних катастроф в історії людства [7]. Відтоді існує начебто два Чорнобилі: місто-музей у зоні відчуження і трагічна подія, що ніколи не залишиться в минулому [15, с. 182].

З другої половини XX століття аварії на атомних станціях періодично траплялися в різних країнах: США, Канаді, Великій Британії, Франції, Нідерландах, Японії, Південній Кореї, колишньому Радянському Союзу. Однак лише дві з них було класифіковано за найвищим – сьомим рівнем небезпеки: вибух на четвертому енергоблоці ЧАЕС та катастрофу на японській АЕС «Фукусіма-1», що сталася в березні 2011 року [10].

Оцінити всю глибину Чорнобильської трагедії неможливо – незважаючи на величезний обсяг досліджень щодо її масштабів та наслідків. За різними даними, площа поширення радіоактивного забруднення становила від 160 до 200 тис. кв. км. [1, 11]. Постраждало 12 областей України, значна частина території Білорусі, західні об-

ласті Росії (зокрема Брянська). 116 тис. осіб було евакуйовано [11]. Від 600 до 800 тис. осіб з усього СРСР брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Від 4 до 10 тисяч загинули від нищівної дії радіації, понад 70 тисяч стали інвалідами [1].

Чорнобильська хмара поширилася далеко за межі Радянського Союзу. Ураженими виявилися, зокрема, чайні плантації Чорноморського регіону Туреччини – весь урожай чаю довелося знищити [13]. Крім того, у провінціях Різе, Артвін, Трабзон після 1986 року значно почастишали випадки захворювання на рак¹ та народження дітей з різними вадами розвитку.

Сумнозвісні події на ЧАЕС стали першим випробуванням для політики «гласності», проголошеної на XXVII з'їзді КПРС тодішнім генеральним секретарем Михайлом Горбачовим, – випробуванням, якого вона не витримала. Спочатку уряд СРСР намагався приховати від громадськості те, що сталося в ніч проти 26 квітня. Про катастрофу було повідомлено лише через три дні в програмі «Час». Фактично, це оголошення було зроблено під тиском міжнародної спільноти, яка вимагала від Радянського Союзу пояснень щодо підвищення рівня радіації на території інших країн (зокрема Швеції). Після першотравневих свят у пресі почали друкуватися матеріали про відвідування Чорнобильської АЕС представниками вищого керівництва держави (комісією на чолі з тодішнім Головою Ради Міністрів СРСР Миколою Рижковим) та з'являтися сюжети про «суворі будні ліквідаторів аварії» [4] – людей, хто, без перебільшення, рятував не лише Україну, а й увесь світ. Однак інформацію про справжні масштаби катастрофи, як і раніше, ретельно замовчували, щоб буцімто запобігти паніці серед населення. Періодично проводилися «попереджувально-роз'яснювальні бесіди з особами, які поширюють неправдиві

1 З руйнівним впливом Чорнобиля пов'язують хворобу і смерть відомого турецького фольк- і рок-музиканта Казима Коюнджу (1971–2005) [13].

чутки» [2], а публікації іноземних журналістів про Чорнобиль іменувалися не інакше як «західною брехнею», яку негайно «розвінчували» вітчизняні періодичні видання (як-от «Вечірній Київ» зі статтею «Чорнобиль – погляд з двох світів»).

Лише в 1989 році радянське керівництво звернулося до Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ) з проханням дати експертну оцінку діям щодо ліквідації наслідків аварії. Втім, довіра народу до партійно-державної номенклатури була вже повністю втрачена. Друга річниця Чорнобильської трагедії ознаменувалася акцією екологічного протесту під гаслом «Геть АЕС з України!». Українці були вкрай обурені спробами влади приховати реальний стан справ [5]. До кінця системи, що призвела до катастрофи і виявилася неспроможною ефективно впоратися з її згубними наслідками, лишалися лічені дні.

Чорнобильська трагедія вказала на небезпеку відгородження ядерної енергетики від контролю громадськості та довела необхідність відкритого й об'єктивного діалогу щодо всіх аспектів використання атомної енергії. Феномен Чорнобиля знайшов своє відображення в літературній творчості (поєми «Чорнобильська мадонна» І. Драча та «Сім» Б. Олійника², документальна повість Ю. Щербака «Чорнобиль», роман В. Яворівського «Марія з полином наприкінці століття», «Чорнобильська молитва» С. Алексієвич та ін.), документальних та художніх фільмах («Арка», «Розпад», «Земля забуття», «Розщеплені на атоми»), живопису, фотографіях, музиці. У Чорнобильській зоні й за її межами було проведено цілу низку медико-біологічних, епідеміологічних, радіоекологічних, соціально-психологічних та ін. досліджень [3, 6, 8]. Було створено велику кількість центрів соціаль-

2 Цей твір присвячено пам'яті шести відважних пожежників, які першими піднялися на дах охопленого вогнем реактора, та кінорежисера Володимира Шевченка, хто з травня по серпень 1986 р. знімав фільм «Чорнобиль – хроніка важких тижнів».

ного захисту та соціально-психологічної реабілітації населення, що постраждало внаслідок аварії на ЧАЕС, виникли численні природоохоронні організації, екологічні рухи та партії (Українська екологічна асоціація «Зелений світ», «Мама-86» «ЕкоПраво», «Грінпіс-Україна», товариство «Зелений хрест»). Над саркофагом зруйнованого енергоблока було зведено нову захисну арку, яка (щонайменше) протягом ста років убезпечуватиме від радіоактивного випромінювання. Проте дзвони Чорнобиля відлунюватимуть у серцях ще не одного покоління. Чорнобильська катастрофа залишиться пересторогою для людства назавжди.

Список літератури:

1. Вінтюк Ю. Чорнобиль: 12 цікавих фактів про аварію, місто і тварин // Телеканал «24». – 26 квітня 2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/chornobil_12_faktiv_pro_avariyu__tvarin_ta_misto_chornobil_n958470.
2. В'ятрович В. Історія з грифом «Секретно». Post-Чорнобиль: спершу інформація, а радіація потім // ТСН. ua. – 5 травня 2011 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/analitika/istoriya-z-grifom-sekretno-post-chornobil-spershu-informaciya-a-radiaciya-potim.html>.
3. Головаха Е. И., Котов В. Г., Чурилов Н. Н., Войтович С. А., Макеєв С. А., Панина Н. В. Человек в экстремальной производственной ситуации: опыт социологического исследования ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС. – Киев: Спадщина, 2011.
4. Зануда А. Чорнобиль і «гласність»: що писали радянські газети про аварію // BBC News Україна. – 26 квітня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/04/160421_chornobyl_pressa_az.

5. Мазипчук М. Соціальний вимір техногенної катастрофи: Чорнобильська проблема в українському суспільстві // Ресурсний центр «Гурт». – 26 квітня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/articles/32191>.
6. Психологічні наслідки Чорнобиля. Соціальна допомога потерпілим: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За наук. ред. С. Г. Москвичова. – Київ; Сан-Франциско: Light Press, 2005.
7. Троць П. Чорнобиль... часів Київської Русі // Газета «День» – day.kyiv.ua. – 29 квітня 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/chornobyl-chasiv-kyuivskoyi-rusi>.
8. Ходорівська Н., Амджадін Л., Саєнко Ю. Постчорнобильський соціум: ризики та шанси виживання // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 1-18.
9. Чи знаєте Ви, що Чорнобиль – одне з найдавніших міст Київської Русі, якому вже понад 820 років? // Державне агентство України з управління зоною відчуження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dazv.gov.ua/tsikavo-znaty/chi-znaete-vi-shcho-chornobil-odne-z-najdavnishikh-mist-kijivskoji-rusi-yakomu-vzhe-ponad-820-rokiv.html>.
10. Чорнобиль і Фукусіма: такі різні, такі схожі // BBC News Україна. – 26 квітня 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2012/04/120424_chornobyl_fucushima_table_az.
11. Чорнобильська катастрофа: тридцять один рік по тому (інфографіка) // Український інтерес. – 25 квітня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uain.press/main1/chornobylska-katastrofa-trydtsyat-odyn-rik-potomu-infografika-90847>.

12. Terzioğlu A. Rauchumschleierte Berge. Die Debatte um den Tschernobyl-Effekt in der Türkei // Politik und Gesellschaft nach Tschernobyl. (Ost-)Europäische Perspektiven / Melanie Arndt (Hrsg.). Berlin: Ch. Links Verlag. 2016. – S. 104-129.
13. Uzun A. Çernobil, kanser ve yöremiz // Yeni Asya International. – 5 October 2012. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.yeniasya-international.de/2012/11/cernobil-kanser-ve-yoremiz>.
14. Vitkovskaya J. How the Soviet Union Stayed Silent During the Chernobyl Disaster // The Washington Post. – 25 April 2016. [Electronic resource]. – Access mode: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/04/25/how-the-soviet-union-stayed-silent-during-the-chernobyl-disaster/?noredirect=on&utm_term=.af6b1a4ec752.
15. Wendland A. V. Tschernobyl: (K)eine Visuelle Geschichte. Nukleare Bilderwelten in der Sowjetunion und ihren Nachfolgestaaten // Politik und Gesellschaft nach Tschernobyl. (Ost-)Europäische Perspektiven / Melanie Arndt (Hrsg.). Berlin: Ch. Links Verlag. 2016. – S. 182-210.

Паролов В. С.
студент

Науковий керівник: Маринченко Г. М.

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії

Навчально-науковий інститут історії,

політології та права

Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

Ми зараз живемо в тому суспільстві, яке розвивається дуже стрімко. Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, і це ми всі добре розуміємо. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в школі – це не примха програми, а це вимога цього століття в якому ми живемо.

Без них можна викладати історію в школі, але це буде не так ефективно і яскраво. Щоб отримати гарні результати і якісну освіту, слід використовувати інформаційно-комунікаційні технології на уроках історії.

Щоб зрозуміти наскільки ефективно використовувати ІКТ, то потрібно розуміти механізми засвоєння інформації, а особливо хочу виділити принцип наочності. Якщо звернутись до історії, то можемо побачити багато чого цікавого у працях великих педагогів і дидактиків попередніх століть.

Головним правилом дидактики, за Я. А. Коменським, є принцип наочності. Коли у процесі навчання або виховання приймають участь якомога більше органів почуття, то це дуже добре і набагато ефективніше іде засвоєння матеріалу.

Зрозуміло, що використовувати ІКТ – це добре, але використовувати можна по-різному. А якщо поєднати традиційні педагогічні технології та ІКТ, то можна більш вдало та результативно розвинути природні здібності учнів.

Використання цих технологій у процесі навчання сприяє оновленню змісту освіти, дає змогу досягти якісно вищих результатів навчальної діяльності, забезпечити для кожного учня формування і розвиток його власної освітньої траєкторії. Це пов'язано з появою нових, практично необмежених педагогічних можливостей для індивідуалізації і диференціації навчального процесу, його гнучкої адаптації до індивідуальних особливостей учня, із застосуванням у цьому процесі додаткових інформаційних навчальних ресурсів, широкого спектру педагогічних методів та технологічних варіантів навчання, розширенням масштабу і зміною характеру навчальних комунікацій, посиленням процесуальних та мультимедійних характеристик засобів навчання, розширенням простору інноваційної педагогічної діяльності тощо [1].

На мою думку, переваги використання ІКТ у процесі вивчення історії наступні: знання постають у певному контексті; знання формуються завдяки залученню різних каналів сприйняття; сприйняття, інтерпретація та засвоєння історичних знань за умов використання ІКТ відбувається не тільки когнітивним способом, але й споглядальним шляхом; реконструкція історичних подій як найважливіший крок у формуванні історичної свідомості відбувається завдяки залученню віртуальної реконструкції, що стимулює інтелектуальну діяльність учнів; ІКТ дозволяють представляти знання історичних фактів, подій, документів, коментарів та інтерпретацій у взаємозв'язку.

Учень сучасної школи повинен володіти певними якостями: гнучко адаптуватися у постійно змінних життєвих ситуаціях, уміти бачити, формулювати, і головне вирішувати проблему, грамотно пра-

цювати з інформацією (збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розв'язання, встановлювати закономірності, робити аргументовані висновки, використовувати їх для прогнозування), самостійно та критично осмислювати набуті знання й усвідомлювати, де і яким чином вони можуть бути використані в оточуючій дійсності [2].

На сьогоднішній день ми отримуємо таку систему сучасної освіти в якій відбуваються зміни у пріоритетах діяльності вчителя. Головним завданням стає не навчити, а створити умови для самостійного творчого пошуку знань учнями, зацікавити учнів так щоб у них виникло бажання самостійно пошукати додаткові матеріали з теми.

Інформаційно-комунікаційні технології стають необхідним компонентом уроку історії в сучасній школі й сучасний вчитель – це високопрофесійний педагог, що використовує у своїй роботі інформаційні технології.

На сьогоднішній день створено розгалужену систему інформаційних ресурсів, що забезпечують можливість використання ІКТ в навчальному процесі.

Це, зокрема, навчально-методичні посібники, програми, спеціальні енциклопедії, довідники, спеціалізовані сайти, які можуть виконувати роль окремих, додаткових засобів навчання.

Під час вивчення історії застосовуються різноманітні форми навчання (уявні мандрівки, цікаві пригоди, знайомство з видатними історичними діячами), що завдяки використанню ІКТ доповнюються яскравими ілюстраціями. Сфера завдань для використання ІКТ досить широка – від порівняння особливостей розвитку країн, народів до характеристики культурного життя, виконання тематичних пошукових завдань щодо системного опису окремих тем з історії та їхніх частин.

Варто зазначити, що все змінюється, потрібно створювати нові методи навчання, або вдосконалювати ті, які є. Однак, учителям, що використає ІКТ на уроках, не слід забувати, що в основі будь-якого навчального процесу лежать педагогічні технології. Інформаційні освітні ресурси повинні не замінити їх, а допомогти їм бути більш результативними.

Вони дозволяють оптимізувати працю вчителя, щоб навчальний процес став більше ефективним.

Список літератури:

1. Биков В.Ю. Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України: концептуальні засади і пріоритетні напрями / В.Ю. Биков // Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал / За ред.: І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левовицького, І. Вільш. – Ченстохова, К., 2003. – Вид. IV. – С. 501–515.
2. Старєва А.М. Методика навчання історії: особисто орієнтований підхід / А.М. Старєва. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2008. С. 264.

Попков Д. О.
аспірант кафедри політології
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

ІДЕНТИЧНОСНА МОДЕЛЬ СУСПІЛЬНОГО РОЗКОЛУ

Довкола пояснення механізму визначення людиною своєї ідентичності та ототожнення із певною суспільною групою точиться чима-

ло наукових дискусій, проте, враховуючи виділені автором лінії розколу суспільства, що мають загрози державності сецесійного характеру [1, с. 113], така ідентифікація для цілей цієї доповіді здебільше має загальнозрозумілі зовнішні маркери. Вочевидь, що всі люди мають те чи інше уявлення відносної своєю етнічної, релігійної та мовної належності. Незважаючи на те, що у питаннях походження, коли батьки належать до різних етнічних груп, так само як і в ставленні до релігії чи визначені рідної мови у притаманному етнічним меншинам середовищу бі-/полілінгвізма, у індивіда можуть виникати певні труднощі чи варіанти, автор, віддаючи належне значущості таких випадків «множинної належності» як консолідуючого фактору, дотримується думки, що дихотомічна логіка ідентифікації «ми» – «вони» в кінці кінців змушує обирати.

Детермінанти власного вибору (традиція чи свідоме визначення своєї прихильності) групової ідентичності хоча і являють собою інтерес для соціально-психологічних досліджень, проте, на наш погляд, набувають політичного виміру в контексті описання розколото-го суспільства саме з точки зору викликів територіальній цілісності держави лише за одночасної наявності двох умов: а) зовнішній вплив у вигляді віднесення цієї людини до певного соціального сегменту, окресленому етнічними, релігійними (конфесійними) та лінгвістичними лініями розколу, незалежно від її самоідентифікації; б) ранжування можливостей в розподілі культурного, економічного та політичного ресурсів в залежності від «призначеної» приналежності до конкретного сегменту.

Таким чином, можна казати про «примусову» зовнішню групову ідентифікацію людини, що має наслідки для її соціального статусу. Беручи до уваги, що розподіл суспільних благ відноситься до функцій держави, вочевидь, забезпечення наявності другої із вказаних умов політизації проблематики групової ідентичності завжди вима-

гає заангажованої державної присутності у міжсегментному протистоянні – не над ним у ролі арбітра, а на боці однієї зі сторін.

«Гра» держави по одну з ліній розколу може бути як активною, так і пасивною. Якщо із визначенням активної складової – нормативне запровадження обмежень у правах і привілеях чи утворення переваг в залежності від сегментної належності, які погіршують існуючі до того можливості – зазвичай труднощів не виникає, то пасивний аспект потребує певного пояснення. На наш погляд, така складова охоплює випадок, коли наявне становище у розподілі ресурсів фактично/історично склалося на користь певного, як правило, мажоритарного (хоча приклад протистоянь шиїтів (мажоритарний за кількістю, але обмежений у ресурсах сегмент суспільства) та сунітів (міноритарний сегмент, але повністю домінує у правлячому режимі) навесні 2011 р. у Бахрейну вказує на ймовірність винятків [2]) сегменту, а прагнення іншого запровадити зміни та збалансувати розподіл з урахуванням його інтересів стикаються з ігноруванням з боку держави, підтримуванням мажоритарним/привілейованим сегментом.

З цієї точки зору логічним видається припущення, що суб'єктом зовнішньої «примусової» ідентифікації може бути як мажоритарний/привілейований сегмент самостійно – своєрідна «темна сторона» громадянського суспільства (від антиконкурентних дій у бізнесі чи відмов у прийнятті на роботу/звільненні до погромів), так і в об'єднанні із державною владою.

Своєю чергою, кожна людина, чия ідентичність та перспективи участі у розподілі суспільних благ визначив зовнішній суб'єкт, постає перед вибором реакції:

– обрати сторону «сильного», якщо примордіальні зовнішні ознаки дозволяють та не має чіткої уяви відносно власної ідентичності (приклад множинної належності). Це вимагає демонструвати приналежність до «правильного» сегменту (використання мови, ототожнюючих зов-

нішніх символів, участь у ритуалах тощо) та підтримувати його позицію у протистоянні, але й дозволяє сподіватись на збільшення можливостей щодо участі у розподілі благ. Вочевидь, реалізація таких сподівань закріплює у виборі ідентичної належності, тим більше, що механізм самоідентифікації передбачає, насамперед, не форми самореалізації (як розповсюджено сприймається), а самоототожнення з іншим, що несе ризик саморозчину в іншому та самозречення;

– пристосуватись, коли повна відмова від визначеної ідентичності є неможливою з тих, чи інших підстав (вік, релігійні переконання, ідеологічні прихильності, страх втратити роботу тощо), займаючи «нейтральну позицію», що на думку дипломанта, може набувати форм ухилення від участі у будь-яких акціях чи демонстрації символів, публічного визначення своєї лояльності на користь будь-якого з сегментів, що перебувають у протистоянні;

– погодитись із правильністю «зовнішньої» ідентифікації, коли вона збігається з внутрішньою, та або підкоритись – з огляду на баланс сил, що склався (відчуваючи себе стороною, що програла), або обрати активну підтримку свого сегмента.

З приводу можливості вибору особи групової ідентичності через множинну належність до кількох історично близьких/пов'язаних сегментів суспільства (перший варіант реакції) цікаво навести спостереження В. Ачкасова, який зауважив: «... чим менше реальних відмінностей існує між контактуючими етнічними спільнотами, тим з більшою силою проявляються претензії на культурну «особливість» на підставі саме нарочито виділених культурних і історичних відмінностей. Це прагнення акцентувати і сконструювати відмінності від народу близького за багатьма соціокультурним характеристикам назвали «нарцисизмом малих відмінностей» [3, с. 111]. Близької позиції з цього приводу дотримується і М. Ігнат'єфф у визначенні конфліктуючих ідентичностей у якості основного джерела інтолера-

нності: негативні ідентичності формуються на основі «відштовхування» від «іншого», і чим ближче «інше», тим сильніше інтолерантність, тим конфліктніші відносини, тим більш вороже налаштована одна група по відношенню до іншої, бо «не ті загальні елементи, які об'єднують людей один з одним, визначають їх сприйняття своєї ідентичності, але саме ті маргінальні – менші відмінності, які їх розділяють» [4, р. 88].

Коментуючи побудовану схему альтернатив поведінки, яка в подальшому впливатиме на визначення рівня ймовірної ескалації конфлікту та степеню тяжкості його наслідків, вважаємо за необхідне зазначити, що кількісне зменшення (встановлюване, наприклад, за результатами соціальних досліджень) сегменту, опозиційно налаштованого до привілейованого, за рахунок перших двох варіантів вибору і відповідної частини «підкорених» третього варіанту, не повинно інтерпретуватись як прояв консолідації суспільства та зменшення вірогідності настання тяжких наслідків.

Такий висновок ґрунтується на тому, що серед категорії людей за першим варіантом вибору, які «змушені» активно доводити свою лояльність та відсутність будь-якої ідентифікації з протилежним сегментом, найчастіше за все можна зустріти тип, якого дипломат умовно називає «Павлік Морозов». Вмотивований страхом бути «неприйнятим»/ «вигнаним» до/з привілейованого сегменту та підданий утиску чи обмеженням в доступі до розподілу ресурсів, саме такий тип схильється до прояву більшої жорстокості у протистоянні, адже, як влучно зауважив В. Расторгуєв в своєму докладі «Свобода думки і можливість вибору: політична і академічна демократія», «легше відректись від родинності, ніж визнати факт зради своїх предків і святинь» [5, с. 61.]

Між тим, інша частина, яка активно не демонструє свою опозиційність, так чи інакше сприймає умови свого існування як неком-

фортні, і за певних обставин має розглядатися саме як резерв рекрутування та мобілізації у протистоянні (будь то голосування, мітинги, масові заворушення чи навіть терористичні акти), що можна бачити на прикладі ситуації у Країні Басків в Іспанії.

Наразі, посиленню протистояння та вірогідної жорсткості протікання конфлікту сприяє співпадіння розколу у суспільстві з економічною кризою, адже зменшення обсягу суспільних благ, що розподіляються у державі мотивує як більш послідовне і прискіпливе усунення елітами привілейованого сегменту (за підтримки останнього) опонентів від отримання своєї частки ресурсів, так і спокусу перерозподілу наявних (тих, що залишились) ресурсів у «внутрішнього ворога» на свою користь. Якщо загроза не набуття нових благ у майбутньому через перебування не на тому боці лінії розколу може інтерпретуватись певною частиною цього сегменту як тимчасове явище, протистояння якому за умов наявності певних «запасів» видається більш обтяжливим, чим очікування змін, а отже – не мобілізувати у протистояння, то загроза втрати (тим більше – фактична втрата) наявних благ вже сприймається як пряма особиста небезпека, що природно мотивує до колективного захисту. Втім, наполягаємо, що не економічна криза як така призводить до розпаду держави – її стимулюючий вплив на поглиблення вже наявних ліній розколу є сприятливою умовою (зовнішнім фоном), а не причиною.

Список літератури:

1. Попков Д.О. Від суспільного розколу до загроз цілісності держави. Актуальные научные исследования в современном мире: материалы XXXIV междунар. науч.конф. (г. Переяслав-Хмельницький, 27.02.2018 г.). Переяслав-Хмельницький, 2018, С. 108-117.
2. Столкновения в Бахрейне. URL: <https://golosislama.com/news.php?id=4889> (дата звернення 29.04.2017).

3. Ачкасов В. А. Роль «образа врага» в процессах этнополитической мобилизации. Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. 2016. Т. 12. № 1. С. 106-128.
4. Ignatieff M. Nationalism and Toleration // S. Mendus, ed. The Politics of Toleration. Edinburgh University Press, 1999. 126 p.
5. Расторгуев В.Н. Свобода мысли и возможность выбора: политическая и академическая демократия. Вестник Московского университета. Серия 12: Политические науки. 2005. № 1. С. 58-81.

Савош Я. В.

керівник студії медіаграмотності

Луцька гімназія № 4 імені Модеста Левицького
м. Луцьк, Україна

СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ: МІЖ ПОЛІТИЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ І МЕДІАДИСКУРСОМ

Журналістика занотовує події сьогодення у невинній плинності часу. Вже сьогодні вчорашня новина – це історія. Тому функцію нагромадження історичного матеріалу медіями ми вважаємо фоновим ефектом публіцистичної діяльності. І разом з тим ефектом, що в умовах сьогоденного статусу інформації привів до створення особливого типу історичних джерел. Медіа містять подробиці, що стосуються інтересу і публічної історії, і історії повсякдення, певних соціологічних і філософських практик досягнення дійсності, людських взаємодій, вчинків та їх наслідків.

В умовах стрімкої інтеграції соціальних мереж і віртуальності загалом у повсякдення, логічно припустити, що реальність ХХІ століття конструюють, послуговуючись новітніми медіями. Теоретик

масової комунікації Валерій Іванов переконаний, що інформаційна взаємодія різних груп людства – найважливіша форма як соціальної, так і політичної взаємодії, саме від цього залежить суспільний прогрес. На базі диджитального сторітелінгу варіанти взаємодій значною мірою залежать від типу обраного наративу. Тобто від того, як влаштовані складові медіанаповнення, спосіб верстки історії, показник її інтерактивності відносно аудиторії.

Ризоморфна конструкція інтернету сприяє формуванню кіберкультури як специфічної форми культури інформаційного суспільства. Становлення кіберкультури пожвавлює інтерес до того, з яким смисловим наповненням повсякденності ми маємо справу. Щоб оцінити значення мультимедійності у феномені соціального конструювання реальності, варто звернутися до наявних напрацювань відповідних сфер. Насамперед, ми згодні з варіантом, що конструювання повсякденності відбувається через об'єктивізацію життя в речах та символах. За словами фундатора феноменологічної філософії Альфреда Шюца, «повсякденність постає перед нами як смисловий універсум, сукупність значень, які ми маємо інтерпретувати для того, щоб отримати опору в цьому світі, укласти угоду з ним» [2]. Це твердження постає в новітньому ключі розуміння, коли ми проектуємо його на інтерактивну властивість онлайн-технологій і те, як віртуальна складова життя людини впливає на вимір її взаємин із соціумом офлайн.

Конструювання реальності – динамічний процес, адже залежить від людських знань та інтерпретацій тем. Значу роль тут відіграють політичні інституції. Представники соціального конструктивізму Пітер Бергер і Томас Лукман наводять докази на користь того, що будь-яке знання, включаючи базове (таке як сприйняття реальності, керуючись здоровим глуздом), відбувається і підтримується за рахунок соціальних взаємин [2]. Мовляв, коли люди спілкуються між со-

бою, вони мають впевненість, що їхні сприйняття реальності схожі. Коли люди діють у згоді з цим переконанням, дрейф на одній хвилі входить до повсякденного життя як чергова звичка. Питання загострюється, коли особистий досвід родин виходить на арену сучасного політичного дискурсу.

Звертаючись до наукових здобутків П'єра Бурдьє, нагадаємо, що певні набори соціальних відносин та сформовані ними соціальні позиції складають «поля», кожне з яких характеризується специфічним типом влади. Влада в тому чи іншому полі здебільшого полягає у можливості нав'язування власної системи значень, ієрархії цінностей, правил гри, які набувають характеру самоочевидних. Габітус, як сума звичок від досвіду, формується середовищем, отже подібні умови, тобто позиції індивіда генерують подібні габітуси членів групи, класу. Таким чином, соціальний клас – це клас схожих умов, а також клас індивідів, що володіють схожим габітусом. Образно кажучи, людина створює прийнятні для свого розуму стежки і рухається ними у своїй екзистенції, оминаючи тяжкі для розуміння речі та ігноруючи те, що виходить за рамки її саморобного когнітивного бар'єру та зони комфорту. Звідси – ідея, що реальність конструює саме суспільство.

Доречно пригадати у цій канві підхід П. Коннертона, який стверджує: «Ми сприймаємо світ, що оточує нас, у контексті, тобто у світлі причинного зв'язку з минулими подіями та об'єктами з минулого; інакше кажучи, у відповідності до подій та об'єктів, які ми не сприймаємо / переживаємо у той час, коли переживаємо момент теперішнього. І ми будемо сприймати / переживати наше теперішнє по-різному, залежно від різних версій минулого, до яких ми зможемо прив'язати цей теперішній момент» [1].

В інтро книжки «Тиша, екран і спектакль: переосмислення соціальної пам'яті у добу інформації і нових медіа» є такі два запитання:

«Як ми переукладаємо співіснування різних поглядів на минуле в часи розширеного доступу до сховищ даних? Чи означає поширення екранів від Тамс Сквер до Мідан Тахрір більше можливостей для фільмування пам'яті та екранних спогадів?». Запитання, на нашу думку, важливі, адже наприкінці ХХ сторіччя у Західному світі стався бум ініціатив щодо фіксування спогадів очевидців різних знакових подій. З тих пір значно вдосконалилися технології документування інформації і розвинулися школи усної історії та студій пам'яті.

Музей Територія терору [4] пріоритетним вважає дослідження історії політичних, соціальних, етнічних та релігійних репресій тоталітарних режимів проти населення, що жило на території України, веде сторінку з відеозаписами свідчень очевидців. Подібну форму застосовують «Студії живої історії» [3], хоча у їхньому випадку подача героя не настільки статична, до самих документів додають просвітницькі події для молоді, таборування та експедиції.

Проект «Memory of Nations» – це цифровий архів свідчень очевидців, створений 2008 року трьома чеськими організаціями: товариством Post Bellum, Чеським радіо та Інститутом дослідження тоталітарних режимів. Ключові наміри проекту пояснюють так: «Нас цікавлять причини вчинків людей, як розвивались їхні думки та погляди, і як змінювався їхній характер залежно від життєвого досвіду. Ми хочемо порівнювати ці спогади та співвіднести їх з історичними епохами, річницями...». Резюме проекту про пам'ять націй звучить наступним чином: «Що більше колекцій, світлин та спогадів збережеться, то більш різнобарвною та зрозумілою буде мозаїка попереднього століття» [5].

Ми солідарні з образом мозаїки, оскільки в сучасних диджитальних умовах складно говорити про щось монолітне, особливо коли справа стосується подій минулого.

Список літератури:

1. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають [Електронний ресурс] / Пер. з англ. С. Шліпченко. – Зміна парадигми. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 184 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm>.
2. Соціальне конструювання реальності і історія повсякденності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: http://history.org.ua/JournALL/jittia/jittia_2010_1_1/9.pdf.
3. Студія живої історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://insha-osvita.org/portfolio/live-history-workshop/>.
4. Територія терору [Електронний ресурс]. – Очевидці. – 2013. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/witnesses/>.
5. Memory of nations. [Digital source] [<http://www.pametnaroda.cz/>].

Стадніченко О. І.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри реклами

та зв'язків з громадськістю

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Новітні інформаційні і політичні виклики, що постали перед Україною, світові глобалізаційні процеси і прагнення до стандартів європейської спільноти потребують високопрофесійного керівництва, здатного забезпечити стабільний державний розвиток, ефективну економіку та соціальний розвиток. Важливе місце в цьому процесі

посідає довіра громадян до органів влади, адже легітимність виступає найважливішим принципом функціонування влади. Все це спонукає до вивчення світового досвіду формування позитивного іміджу публічних інституцій задля вироблення власних моделей, які відповідають специфіці нашої держави.

Створення іміджу є невід'ємною частиною існування кожної установи та організації. Незалежно від того, чи це міжнародний трест або державна установа, чіткий імідж необхідний для спілкування з громадянами, клієнтами і численними складовими цієї організації. Вдало сформований імідж запам'ятовується і закріплюється у свідомості цільової аудиторії. Це своєрідний сигнал до позитивного сприйняття самої установи і через це – найефективнішим видом повідомлення, спроможним подолати фільтри недовіри, характерної для масової свідомості. Процес творення іміджу є результатом довготривалої роботи професіоналів з маркетингу, дизайну, психології, лінгвістики і реклами, PR-фахівців.

Що стосується іміджу державної служби в Україні, то перш за все зазначимо, що негативне ставлення до державної влади, низький рівень довіри до її інститутів сформувалися в українському суспільстві історично. Тривалий час сама держава та її установи у свідомості населення України уособлювались із чужинцями, і подібне сприйняття влади і нині значною мірою визначає ставлення українців до установ влади. І сьогодні рейтинг антидовіри українців виглядає наступним чином: найбільше не довіряють українці Президенту – 68,2% респондентів, Уряду – 73,1%, Верховній Раді – 80,7% [1].

Низький рівень довіри громадськості до різних гілок влади, а також державних службовців, як носіїв цієї влади, що спостерігається в Україні, пов'язаний також із втратою посадовцями моральних принципів і цінностей. Для визначення психологічно-емоційного навантаження слова «державний службовець» серед українців було

проведено вільний асоціативний експеримент. Групі респондентів запропонували написати асоціації до терміну «державний службовець», але щоб уникнути роздумів час обмежувався 10 секундами. Отже, державний службовець в українців асоціюється з такими словами, як багатий, бюрократ, влада, гроші, хабарництво, держава, депутат, керівник, краватка... В цілому, 52% асоціацій належали до нейтрального забарвлення і 37% – до негативного і лише 2% мали позитивне забарвлення [2].

Дослідження думки самих державних службовців щодо найважливіших рис при здійсненні професійних обов'язків демонструє, що такими вони називають коректність, порядність, відданість справі і об'єктивність. При цьому, соціальній орієнтації (або ж відстоюванні інтересів людей) особливої уваги ними не надається. Натомість українці в «ідеальному держслужбовці» хочуть бачити саме соціальний перелік характеристик: фахівець, який шукає шляхи вирішення проблеми, а не відмови (74%), справжній фахівець (74%), з повагою ставиться до громадян (73%), відповідальний і добросовісний (70%) [3]. Таким чином, більшість опитаних респондентів першочерговим завданням задля зміни думки щодо державних службовців вважають розвиток їх професійної культури і моральності, професіоналізм і добросовісність.

Отже, дотримання ділового етикету і орієнтація на соціальні цінності є невід'ємним чинником ефективного функціонування і розвитку державних установ, врахування якого створює передумови для позитивних результатів у розбудові їх позитивного іміджу.

Необхідно також відзначити, що неможливо створити позитивний імідж без грамотно вибудованої комунікації. Комунікація – це основа суспільства і суспільних відносин, що є полем взаємодії різних груп інтересів. Звідси виникає прагнення і практика перетворення комунікаційних процесів в інститут соціального контролю з вико-

ристанням розгалуженої системи мас-медіа для ефективного комунікативного впливу на аудиторію. Структури державної влади в умовах інформаційного суспільства повинні максимально використовувати весь ресурсний потенціал засобів масової комунікації в процесі формування як свого позитивного іміджу, так і репутації.

Процес формування позитивного іміджу державних службовців і влади як такої повинен здійснюватися поступово, цілеспрямовано і постійно. Піскунова Т. Н. зазначає, що підставами для формування позитивного іміджу організації і довіри до неї служать наступні узагальнені уявлення про: якість діяльності, рівень комфортності діяльності ціни послуг, особи керівника і його команди, характеристиках персоналу та зовнішній атрибутиці [4]. На думку фахівців, позитивних характеристик іміджу органів влади може надати їх «презентація» суспільству як компетентних структур, укомплектованих професіоналами, людьми знаючими, інноваційно мислячими, і такими, що мають досвід практичної ефективної діяльності у сферах, пов'язаних або близьких до того чи іншого державного органу.

Професійна компетентність, кваліфікаційні можливості, мотивація діяльності, соціально-демографічні і фізичні дані, ціннісні орієнтири, культура, манера поведінки, зовнішній вигляд державного службовця у поєднанні з внутрішнім кодексом установи, діловим етикетом створюють цілісний образ державної установи. Саме цілісність такої системи сприяє позитивному позиціонуванню установи як лідера громадської довіри, дозволяє команді держслужбовців ефективно здійснювати суспільні, економічні та політичні перетворення в державі.

Саме за таких умов марш державних службовців України набуде нового змісту і звучання:

«Ми Державні службовці країни,
Серце, розум, надійне плече,

Ми обличчя твоє, Україна...» [5].

Відомий американський учений Джон Честер визначив таку формулу успішного іміджу: « Вчинок і Відповідна реакція + Інтерпретація і Комунікація =Репутація та Імідж». Таким чином, головним інструментом і першим кроком, дійсно здатним створити у населення позитивний імідж владних структур, є так звана «політика реальних справ», тобто ефективна діяльність самих державних органів, повноцінне виконання ними своїх владних функцій в інтересах всього українського населення.

Отже, проблема формування іміджу й ефективності діяльності державної служби безпосередньо пов'язана з їх соціальною спрямованістю, зі здатністю враховувати і вирішувати інтереси населення, що неможливо без таких якостей, які визначені європейськими експертами: порядність, соціальна орієнтація, вміння аналізувати та об'єктивність.

Список літератури:

1. Рейтинг довіри українців. Дані соціопитування. – Режим доступу: [http. www.reforms.censor.net.ua](http://www.reforms.censor.net.ua).
2. Засекіна Л.В. Психолінгвістична діагностика: навч. посібник. – Луцьк: РРВ «Вежа» Волин. Нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
3. Верех С.М. Етика поведінки державних службовців. – Режим доступу: kds.org.ua/blog/etica-povedinki-derzavnych-sluzhbovtsiv.
4. Мельничук Я. Імідж державних службовців // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – № 1 / 2011.
5. Толстоухов А. Марш державних службовців України. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ukraine/tolstouhov-napysav-marsh>.

НОТАТКИ

Громадська організація
«Львівська фундація суспільних наук»

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ
учасників міжнародної
науково-практичної конференції

«СУСПІЛЬНІ НАУКИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ»

6–7 липня 2018 р.

Видавник – ГО «Львівська фундація суспільних наук»
Адреса кореспонденції: 79000, м. Львів, а/с 6153
Електронна пошта: office@s-sciencefoundation.lviv.ua
Сайт: www.s-sciencefoundation.lviv.ua Т: +38 066 789 82 07
Підписано до друку 09.07.2018 р. Здано до друку 10.07.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 6,51.
Тираж 50 прим. Зам. № 1007-18.